

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 2

เนื้อหา

ประวัติและวิวัฒนาการของการพิมพ์

ประวัติการพิมพ์ของประเทศทางตะวันออก

ประวัติการพิมพ์ของประเทศทางตะวันตก

ประวัติการพิมพ์ของประเทศไทย

1. การพิมพ์สมัยอยุธยา
2. การพิมพ์สมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์

รูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศไทย

รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ก่อนกำเนิดโรงพิมพ์

รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ พ.ศ.2378-ปัจจุบัน

1. รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2378-2394
2. รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2394-2411
3. รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2411-2453
4. รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2453-2468
5. รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2468-2489
6. รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ พ.ศ. 2489-ปัจจุบัน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

เมื่อศึกษาบทที่ 2 จบแล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายกำเนิดการพิมพ์ของประเทศทางตะวันออกได้
2. อธิบายกำเนิดการพิมพ์ของประเทศทางตะวันตกได้
3. อธิบายกำเนิดการพิมพ์ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกจนถึงปัจจุบันในประเทศไทยได้
4. บอกถึงวิวัฒนาการของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นมาก่อนที่จะมีโรงพิมพ์ในประเทศไทยได้
5. บรรยายถึงรูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่าง พ.ศ.2378- ปัจจุบันได้
6. บอกถึงความแตกต่างในรูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นแต่ละยุคสมัยได้

วิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน

1. ศึกษาเอกสารประกอบการสอนบทที่ 2
2. บรรยายประกอบแผ่นใส แผนภูมิ และแผ่นภาพ พร้อมสรุปเนื้อหาในแต่ละหัวข้อ
3. แบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกำเนิดการพิมพ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
4. ทำกิจกรรมตามใบงานดังต่อไปนี้
 - 4.1 รวบรวมและจำแนกตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนมีโรงพิมพ์
 - 4.2 จัดทำแผ่นภาพตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 – ปัจจุบัน อย่างละ 2 ชนิด พร้อมระบุลักษณะสำคัญ
5. อภิปรายถึงความแตกต่างในรูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ในแต่ละยุคสมัย
6. นำเสนอหน้าชั้นเรียน
7. ทำแบบฝึกหัดท้ายบท

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอน
2. แผ่นใส
3. แผนภูมิ
4. แผ่นภาพ
5. ใบงาน
6. ตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ
7. แบบฝึกหัด

การวัดและประเมินผล

1. จากพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน
2. จากการทำรายงานศึกษาค้นคว้า
3. จากการทำใบงานและการนำเสนอหน้าชั้นเรียน
4. จากการทำแบบฝึกหัดท้ายบท

บทที่ 2

ประวัติและวิวัฒนาการของสื่อสิ่งพิมพ์

การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และในอดีตมีสื่อเพื่อการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติอยู่แล้ว เช่น สื่อในรูปของการจารึกด้วยภาพลงบนแผ่นหิน แผ่นไม้ แผ่นโลหะ หรือ สื่อในรูปของภาพเขียนบนผาผนังถ้ำ แต่สื่อดังกล่าวไม่แพร่หลาย เพราะมีจำนวนจำกัดเนื่องจากขาดประสิทธิภาพทางเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้ได้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะของมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ช่วงประมาณ 17,000-12,000 ปีที่ผ่านมาว่ามนุษย์จะแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดโดยใช้ภาษาเป็น “เครื่องมือ” ในกระบวนการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นภาษาท่าทาง ภาษาพูด และภาษาเขียนโดยเฉพาะการใช้ภาษาเขียนนับเป็นต้นกำเนิดที่แท้จริงของการพิมพ์และสื่อสิ่งพิมพ์ขึ้นในโลกเพราะภาษาท่าทางและภาษาพูดไม่สามารถสื่อสารกับมนุษย์ที่อยู่ห่างไกล ดังนั้นในบทนี้จะได้ทราบถึงกำเนิดของการพิมพ์ในโลกทั้งแถบประเทศทางตะวันออก ประเทศทางตะวันตก และในประเทศไทย ตลอดจนประวัติและวิวัฒนาการของสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศไทยตั้งแต่ระยะเริ่มแรกที่ยังไม่มีโรงพิมพ์จนถึงปัจจุบันว่ามีรูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์แต่ละยุคสมัยอย่างไรบ้าง

ประวัติและวิวัฒนาการของการพิมพ์

การพิมพ์ได้ถือกำเนิดบนโลกมนุษย์เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารมาเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี ทำให้การศึกษาถึงประวัติและวิวัฒนาการของการพิมพ์เป็นสิ่งสำคัญเพื่อใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ด้วยกัน กำเนิดการพิมพ์ของโลกนั้นสามารถแบ่งศึกษาได้จากประเทศทางตะวันออก ประเทศทางตะวันตก และประเทศไทย

ประวัติการพิมพ์ของประเทศทางตะวันออก

กล่าวกันว่าชาวเอเชียได้แก่ ชาวจีน และชาวเกาหลีเป็นชาติที่คิดค้นเรื่องการพิมพ์ก่อนชาติอื่น โดยชาวจีนชื่อ “ไจ่หลุน” (Ts'ai Lun) เป็นชาติแรกที่คิดค้นการทำกระดาษในราวปี ค.ศ. 105 ส่วนชาวเกาหลีเป็นชาติแรกที่คิดค้นตัวพิมพ์โลหะและเป็นประเทศที่พิมพ์หนังสือได้ยอดเยี่ยมที่สุดของโลกโดยรับพิมพ์กฎหมายของนานาประเทศ และเป็นชาติแรกของโลกที่มีหนังสือเป็นของตัวเอง (The Encyclopedia Americana, 1991, p. 602)

ประมาณ 255 ปีก่อนคริสต์กาลในประเทศจีนและประเทศแถบเอเชียตอนกลางได้มีการรู้จักแกะสลักตราเป็นรูปรอยต่าง ๆ บนก้อนหิน กระจกสีตัวไม้ และ งาช้าง กันมานาน และใช้วิธีการกดประทับให้เป็นรูปรอยบนดินเหนียว ชี้ผึ้ง ครั่ง หรือวัสดุอื่น ๆ

ในปีค.ศ.175 ประเทศจีนได้มีการคัดลอกตำราที่สลักไว้บนแผ่นหินด้วยวิธีพิมพ์แบบง่าย ๆ ที่เรียกว่า “การลอกรูป” (stone rubbing) กันอย่างแพร่หลายเป็นการจำลองต้นฉบับโดยใช้กระดาษไปทาบบนแผ่นหิน แล้วใช้ถ่านหรือสีถูทาเพื่อทำให้เกิดภาพหรือรูปรอยบนแผ่นกระดาษ ซึ่งชาวจีนชื่อ“โจ๋หลุน” เป็นผู้คิดทำขึ้นวิธีพิมพ์นี้ทำนองเดียวกันกับการลอกรูปรามเกียรติ์ที่แกะสลักบนฝาผนังแผ่นหินอ่อนวัดโพธิ์ในปัจจุบัน

ในปีค.ศ. 400 ชาวจีนรู้จักวิธีตำหมึกแห้งขึ้นได้โดยใช้เขม่าไฟเป็นสีเนื้อผสมกาวเคี้ยวจาก กระจกสีตัว หนังสั้ว และเขาสั้ว เป็นตัวยึดแล้วทำให้แห้งแข็งเป็นแท่ง ชาวจีนเรียกว่า “บัก” เมื่อจะใช้เขียนก็นำมาฝนกับน้ำบนแท่นหมึก

ต่อมาในปีค.ศ. 450 ชาวจีนก็รู้จักการพิมพ์ด้วยหมึกบนกระดาษโดยการประทับตราลงบนกระดาษซึ่งตราดังกล่าวชาวจีนจะแกะบนวัตถุต่าง ๆ เช่น หิน กระจก งาช้าง เป็นต้น วิธีพิมพ์นี้ เช่นเดียวกับการประทับตราภายในปัจจุบันนั่นเอง (วัลลภ สวัสดิวัลลภ, 2527, หน้า 82)

ราว ค.ศ. 575 ในประเทศจีนได้มีการพิมพ์โดยใช้บล็อกไม้ (wood block printing) เป็นวิธีพิมพ์ที่มีการแกะแม่พิมพ์บนแท่งไม้ ภาพที่จะพิมพ์จะถูกเขียนกลับข้างกันแบบภาพในกระจก คือภาพที่ต้องการพิมพ์ส่วนที่อยู่ด้านขวาก็แกะให้อยู่ทางด้านซ้ายบนแม่พิมพ์ และส่วนที่อยู่ด้านซ้ายก็แกะให้อยู่ทางด้านขวาของแม่พิมพ์ ส่วนที่ไม่ต้องการพิมพ์จะถูกแกะออกไปให้พื้นระดับลดต่ำลง ทำให้ส่วนที่จะใช้พิมพ์อยู่ในระดับที่สูงกว่า เมื่อเทหมึกลงบนแม่พิมพ์แล้วหมึกก็จะเกาะบนแม่พิมพ์ส่วนที่ยกสูง เมื่อเอากระดาษกดลงบนแม่พิมพ์ หมึกก็จะติดกระดาษและปรากฏสิ่งที่ต้องการบนแผ่นกระดาษขึ้นมา การพิมพ์ในประเทศจีนตอนแรก ๆ นิยมพิมพ์ในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา เช่น การพิมพ์พวกยันต์ต่าง ๆ ตลอดจนภาพพระพุทธรูป ภาพเทวดาเพื่อแก้บน ต่อมาขยายขอบเขตของการใช้กว้างขวางออกไปเป็นการพิมพ์หนังสือสวดมนต์ หนังสือเกี่ยวกับศาสนา พระไตรปิฎก วรรณคดี และ สารคดี ตลอดจนการพิมพ์ไฟ ซึ่งวิธีพิมพ์นี้เป็นต้นตอของการพิมพ์ระบบเลตเตอร์เพรส

ในปี ค.ศ. 868 ช่างพิมพ์ชาวจีน ชื่อ “หวังเจี๋ยะ” (Wang Chieh) ได้พิมพ์งานพิมพ์ชิ้นหนึ่งชื่อว่า “หนังสือวัชรสูตร” (The Diamond Sutra) เป็นงานพิมพ์ด้วยแม่พิมพ์แกะไม้ (block print) ถือว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่มีลักษณะเป็นม้วนยาว 17 1/2 ฟุต กว้าง 10 1/2 ฟุต ซึ่ง “ดูเรล” (Sir Durel Stein) ทำการค้นพบบนผนังถ้ำที่เมืองตองฮวง (Tunhuang) ในประเทศจีน

เมื่อปี ค.ศ.1900 (กำธร สถิรกุล, 2515, หน้า 187) ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 หนังสือวัชรสูตร (The Diamond Sutra) หนังสือเก่าแก่ที่สุดพิมพ์ในจีน
ที่มา (กมล คงทอง, 2543, หน้า 10)

ค.ศ.950 ชาวจีนได้คิดทำหนังสือเล่มในลักษณะพับ (fold book) ด้วยการพับไปพับมา มีลักษณะคล้ายกับสมุดข่อยของไทย เพื่อความสะดวกต่อการอ่านมากขึ้น ทั้งนี้รูปแบบงานพิมพ์ในยุคแรกซึ่งมีลักษณะเป็นม้วนทำให้เกิดปัญหาไม่สะดวกต่อการค้นหาข้อความตอนกลางม้วน เพราะต้องเสียเวลาที่จะต้องหมุนตามความยาวของกระดาษ และสิ้นเปลืองเนื้อที่ในการค้นหาอย่างมาก ต่อมาได้ดัดแปลงรูปเล่มของหนังสือโดยการใช้ด้ายเย็บที่สันหนังสือ เพื่อให้สะดวกต่อการเปิดและเป็นต้นแบบหนังสือแบบเย็บเล่ม (stitched book) เป็นครั้งแรกในปีค.ศ.1116

ในปี ค.ศ. 1041-1049 ชาวจีนชื่อ “ไปเซ็ง” (Pi-Sheng) ซึ่งเป็นช่างเหล็กคิดวิธีพิมพ์ด้วยการใช้ตัวพิมพ์เรียงเป็นตัวขึ้นมาเป็นครั้งแรกในโลก โดยใช้ดินเหนียวปั้นเป็นแท่งแล้วแกะเป็นรูปตัวพิมพ์เป็นตัว ๆ จากนั้นก็นำมาตากแล้วเผาไฟให้แห้งจะได้ตัวพิมพ์ขึ้นมา และทำไม้กั้นเป็นช่อง ๆ แต่ละช่องใส่ตัวพิมพ์ตัวอักษรเดียวกันหลาย ๆ ตัว เมื่อจะพิมพ์ข้อความใด ก็เอาตัวพิมพ์มาเรียงกันเป็นบรรทัด และเป็นหน้าตัวพิมพ์ใดที่นาน ๆ จะใช้ก็อาจปั้น แกะ และ เผาไฟกันทันทีเมื่อต้องการใช้ตัวพิมพ์นั้น ตัวพิมพ์ปั้นด้วยดินเหนียวแล้วเผาไฟให้แข็งคล้ายอิฐ หรือชุบน้ำยาเคลือบเผาไฟแบบถ้วยชามลายครามแล้วเก็บเข้า “เคสตัวพิมพ์” (case) เมื่อจะใช้จึงนำออกมาเรียงพิมพ์เป็นประโยค เป็นบรรทัด และทำเป็นหน้า วิธีการพิมพ์แบบนี้เรียกว่า “ตัวเรียงพิมพ์” (movable type printing) วิธีพิมพ์นี้ไม่ค่อยนิยมกันเพราะขาดหมึกที่เหมาะสม

ต่อมา “หวังเจิน” (Wang Chen) ได้ดัดแปลงเป็นตัวอักษรพิมพ์แกะด้วยไม้โดยตัวพิมพ์ใช้แม่แบบทำด้วยไม้ ปล่อยให้ด้วยดินทราย โลหะที่ใช้เป็นบรอนซ์ (bronze) ซึ่งเป็นโลหะดีบุกผสมด้วยทองแดง การหล่อตัวพิมพ์ด้วยวิธีนี้แพร่หลายไปยังประเทศจีนและญี่ปุ่น (กำธร สถิรกุล, 2515, หน้า 55)

การพิมพ์ในประเทศญี่ปุ่นเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 770 โดยสมเด็จพระราชินีแห่งญี่ปุ่นโชโตกุ (Shotoku) ได้นำระบบการพิมพ์แบบจีนไปใช้พิมพ์คำสั่งวดบัตรังความขับไล่วิญญาณ หรือผีร้ายให้พ้นจากประเทศญี่ปุ่น โดยใช้ช่างเขียนสลักเนื้อหาลงบนแผ่นไม้แล้วใช้หมึกทาพิมพ์ข้อความออกมาเป็นจำนวนถึงหนึ่งล้านแผ่น ใช้เวลาถึง 6 ปี แจกจ่ายให้ประชากร ปัจจุบันแผ่นพิมพ์บางแผ่น

ยังคงเก็บรักษาไว้อย่างดี นับเป็นสิ่งพิมพ์ที่เก่าแก่ที่สุดในโลกเพราะมีอายุไม่น้อยกว่า 1,200 ปี (สนั่น ปัทมะทิน, 2513, หน้า 121)

การสร้างตัวเรียงพิมพ์โลหะเริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศเกาหลีเมื่อประมาณ ปี ค.ศ.1314 ได้มีการหล่อตัวพิมพ์โลหะขึ้นเป็นจำนวนมากและได้พิมพ์หนังสือภาษาเกาหลีเล่มหนึ่งขึ้นมาในปี ค.ศ.1397 นอกจากนี้ความทุ่มเทในการพัฒนาการพิมพ์ตามดำริของ กษัตริย์ไทจง (Htai Toong) ในปี ค.ศ.1403 จึงได้ตั้งโรงหล่อตัวพิมพ์ของราชการขึ้น และระหว่างปีค.ศ. 1403-1516 ประเทศเกาหลีได้มีการหล่อตัวพิมพ์โลหะออกมาถึง 10 แบบ เพื่อใช้พิมพ์หนังสือเป็นจำนวนมาก การหล่อตัวพิมพ์ได้แพร่เข้าไปในจีนและญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ชาวเกาหลีเป็นชาติแรกที่คิดค้นตัวพิมพ์โลหะและเป็นประเทศที่พิมพ์หนังสือได้ยอดเยี่ยมที่สุดของโลกโดยรับพิมพ์กฎหมายของนานาประเทศ และเป็นชาติแรกของโลกที่มีหนังสือเป็นภาษาของตัวเอง

วิวัฒนาการด้านการพิมพ์ของชาวตะวันออก แม้ว่าจะได้เป็นผู้บุกเบิกการพิมพ์เป็นครั้งแรก แต่ก็ไม่ได้พัฒนาการพิมพ์หนังสือให้เจริญจนถึงขีดสูงสุดด้วยสาเหตุได้หลายประการดังนี้

1. การพิมพ์ของจีนได้กระทำในวงแคบเนื่องจากมีผู้รู้หนังสือน้อย เพราะมีภาษาที่ใช้แตกต่างกันหลายแบบในแต่ละภูมิภาค

2. ตัวอักษรจีนเป็นอักษรประเภทหนังสือภาพ จึงปรากฏว่ามีตัวอักษรเป็นจำนวนมาก นับพันตัวไม่สะดวกต่อการใช้ตัวเรียงพิมพ์ แต่เหมาะที่จะใช้การแกะแม่พิมพ์ไม้ หรือการกดบล็อก ซึ่งสิ้นเปลืองเวลาและต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

3. วัตถุประสงค์การพิมพ์ของจีนมิได้ขยายตัวเพื่อเผยแพร่วิทยาการเหมือนกับประเทศตะวันตก แต่เป็นการพิมพ์เพื่ออนุรักษ์คัมภีร์หรือบทกวีเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้นวิวัฒนาการของการพิมพ์ที่ขยายตัวมากยิ่งขึ้นจึงกลับไปปรากฏในประเทศทางตะวันตกเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามชนชาติเอเชียก็ถือได้ว่าเป็นผู้เริ่มต้นเรื่องการพิมพ์ก่อนชาติอื่น

ประวัติการพิมพ์ของประเทศทางตะวันตก

จากการศึกษาค้นคว้าประวัติที่ได้มีการบันทึกกันไว้พบว่า การเขียนมีใช้กันครั้งแรกในประเทศอียิปต์ก่อนคริสต์ศักราช 3000 ปี โดยตัวหนังสือมีลักษณะเป็นภาษาแทนคำพูด เรียกว่า “ตัวหนังสือตามภาพ” (hieroglyphics) ในระยะเดียวกันนี้ชาวสุเมอเรียนก็ได้ประดิษฐ์ตัวหนังสือที่เรียกว่า “อักษรรูปเล่ม” (cuneiform) ขึ้นมาเช่นกัน โดยจารึกลงบนแผ่นดินเหนียว เป็นการเขียนโดยใช้สัญลักษณ์คือตัวอักษรสามารถนำไปประสมกับตัวอักษรอื่นเป็นรูปของคำนั้น นอกจากนี้ชาวอียิปต์ยังได้ประดิษฐ์กระดาษปาปิรัส (papyrus) เพื่อใช้สำหรับบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตัวหนังสือตามภาพ

การบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ แพร่กระจายต่อไปในแต่ละชนชาติจนถึงกษัตริย์องค์หนึ่งแห่งเมืองบาบิโลนได้แกะลายพระหัตถ์ของพระองค์ลงบนหินเรียบ เมื่อพระองค์ตรากฎหมายข้อความใหม่ขึ้นมาซึ่งบันทึกลงบนแผ่นดินเหนียว พระองค์จะประทับลายพระหัตถ์ทำกฎหมายฉบับนั้นนับเป็นกษัตริย์องค์แรกที่พิมพ์ลายพระหัตถ์เป็นทางราชการ (วิริยะ สิริสิงห, 2537, หน้า 11)

ในเวลาต่อมา ก่อนคริสต์ศักราชประมาณ 1500 ปี ชาวฟินิเชียซึ่งเป็นชนชาติแรกที่ประดิษฐ์ตัวหนังสือที่มีลักษณะเป็นพยัญชนะขึ้นมาเพื่อใช้บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ให้สะดวกรวดเร็วขึ้น เมื่อชาวกรีกมีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าประเทศใด ๆ ก็นำตัวหนังสือฟินิเชียมาดัดแปลงและคิดสร้างสรรค์ จนกรีกเสื่อมลงและโรมันเจริญขึ้นนำตัวหนังสือกรีกดัดแปลงเป็นตัวหนังสือโรมัน (ปรมะ สตะเวทิน, 2533, หน้า 65)

ต่อมาอักษรกรีก โรมัน และอักษรฝรั่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็เป็นต้นเค้าอักษรพราหมณ์ของอินเดียซึ่งได้วิวัฒนาการต่อไปเป็นอักษรอินเดียฝ่ายเหนือ (อักษรเทวนาคี) อักษรอินเดียฝ่ายใต้ (อักษรครนธ์ หรือ คฤณธ์) และอักษรอินเดียฝ่ายใต้ก็นับว่าเป็นต้นเค้าของอักษรที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงในปัจจุบันนี้ (ทิพวรรณ นาคะสุวรรณ, 2540, หน้า 5-6)

ประเทศทางตะวันตกได้มีการวิวัฒนาการการเขียนและการพิมพ์เรื่อยมาจนกระทั่งในปี ค.ศ.1420 ชาวยุโรปเพิ่งคิดค้นวิธีการพิมพ์ขึ้นมาโดยการพิมพ์สมัยแรกมี 2 แบบ คือ การพิมพ์หลังไฟด้วยบล็อกไม้แล้วระบายสี และการพิมพ์เซาะร่องลึกในแม่พิมพ์ทองแดง (ปรมะ สตะเวทิน, 2533, หน้า 93)

ในปี ค.ศ. 1440 โจฮัน กูเตนเบิร์ก (Johann Gutenberg) ชาวเมืองเมนซ์ (Mainz) ประเทศเยอรมันเป็นผู้แรกที่คิดค้นการนำตัวพิมพ์มาหล่อด้วยโลหะเป็นตัว ๆ นำมาเรียงเป็นข้อความแล้วพิมพ์ ซึ่งเป็นต้นแบบการพิมพ์ในระบบเลตเตอร์เพรสในปัจจุบัน (The Compton's Encyclopedia, 1994, p. 596) ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 โจฮันน์ กูเตนเบิร์ก (Johann Gutenberg) ผู้คิดค้นวิธีพิมพ์คนแรกในยุโรป
ที่มา (ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, 2530, หน้า 6)

การที่ได้ยกย่องให้โจฮันน์ กูเตนเบิร์ก เป็นผู้ประดิษฐ์ (inventer) และ “ผู้คิดค้นวิธีพิมพ์
คนแรก” ด้วยเหตุผลสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. การหล่อตัวอักษรพิมพ์สะดวก เนื่องจากใช้โลหะผสมตะกั่ว ดีบุก และพลวงที่มี
จุดละลายต่ำ
2. สามารถหล่อตัวอักษรพิมพ์เรียงได้เรียบร้อยสวยงามจำนวนมาก ๆ ได้ เพราะใช้
แม่แบบอักษรทองแดง (matrix) และแบบหล่อ (mould) เป็นโลหะที่ทนต่อความร้อนสูง และ
สามารถแกะสลักได้ง่าย
3. ตัวอักษรพิมพ์สามารถพิมพ์บนกระดาษได้ทั้งสองด้านโดยเรียงร้อย
4. ตัวอักษรพิมพ์เกาะจับหมึกไปสู่กระดาษได้ดี

ผลงานของกูเตนเบิร์ก นอกจากการประดิษฐ์ตัวอักษรพิมพ์ แม่พิมพ์แบบอักษรทองแดง
และตัวแบบหล่อให้ได้ขนาดสม่ำเสมอ ท้าหมึกที่ใช้ได้ผลดีกับตัวเรียงโลหะแล้วกูเตนเบิร์กยังได้
คิดสร้างเครื่องพิมพ์สำหรับพิมพ์ตัวอักษร (hand press) หรือ (screw press) ขึ้นเป็นเครื่องแรก
ของโลกอีกด้วย ยกเว้นกระดาษเพียงอย่างเดียวในกระบวนการพิมพ์ที่มีผู้ทำมาก่อนแล้ว
(อุดม ควรผดุง, 2505, หน้า 77)

งานพิมพ์ทุกชิ้นกูเตนเบิร์กไม่เคยใส่ชื่อไว้ทำให้ไม่มีผู้ใดยืนยันได้ว่างานชิ้นนั้นเป็นของ
กูเตนเบิร์ก แต่ทุกคนก็ยอมรับว่าเขาพิมพ์งานก็มาจริงและหลายคนเห็นตรงกันว่าหนังสือเล่มแรกที่ใช้
ตัวพิมพ์กูเตนเบิร์กคือหนังสือไบเบิลที่ชื่อว่า “คัมภีร์กูเตนเบิร์ก” (Gutenberg bible) พิมพ์ด้วย

ภาษาละติน แต่ละหน้ามี 2 คอลัมน์ คอลัมน์หนึ่งมี 42 บรรทัด (42-line bible)หนังสือทั้งเล่มหนา 1,282 หน้า จัดพิมพ์ 200 เล่ม พิมพ์เสร็จราว ค.ศ.1455 ใช้เวลาพิมพ์ไม่น้อยกว่า 5 ปี นับว่าเป็นหนังสือที่เก่าแก่สมบูรณ์ที่สุดในยุโรป (The New Encyclopedia Britannica, 1994, p.73)
 ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 คัมภีร์กูเตนเบิร์ก (Gutenberg bible) งานพิมพ์ที่มีชื่อเสียงของกูเตนเบิร์ก ที่มา (วัลลภ สวัสดิวัลลภ, 2535, หน้า 66)

ค.ศ.1495 อัลเบิร์ต ดูเรอร์ (Albrecht Durer) ศิลปินแกะไม้ชาวเยอรมัน ซึ่งเคยเป็นจิตรกรช่างเขียนภาพได้คิดวิธีพิมพ์จากแม่พิมพ์ทองแดง(copper plate engraving) โดยการใช้ของแหลมขูดขีดให้เป็นรูปรอยบนแผ่นทองแดง และใช้พิมพ์ซึ่งเป็นแม่พิมพ์แบบร่องลึก (gravure) ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศเยอรมัน (กำธร สถิรกุล, 2515, หน้า 189)

ต่อมาในปี ค.ศ.1793 อัลโลอิส ซีเนเฟลเดอร์ (Alois Senefelder) ชาวเยอรมันได้ค้นพบวิธีการพิมพ์หิน (lithography) เป็นวิธีการพิมพ์แบบพื้นราบ (planographic) ขึ้นได้เป็นคนแรก

ค.ศ.1904 อิรา วอชิงตัน รูเบล (Ira Washington Rubel) ช่างพิมพ์ชาวอเมริกันได้สังเกตเห็นว่าการป้อนกระดาษเข้าแทนพิมพ์ไซลินเดอร์ (cylinder press) บางครั้งลึ่มป้อนกระดาษเข้าไป หมึกจะพิมพ์ติดบนลูกกลิ้งแรงกด และเมื่อป้อนกระดาษแผ่นถัดไปหมึกบนตัวพิมพ์จะติดบนกระดาษหน้าหนึ่งแต่หมึกบนลูกกลิ้งก็จะติดกระดาษอีกหน้าหนึ่ง เมื่อสังเกตดูพบว่า หมึกที่ติดบนลูกกลิ้งก่อนที่จะติดบนกระดาษนั้นจะมีลักษณะสวยงามกว่า หมึกที่พิมพ์จากตัวพิมพ์ไปติดกระดาษโดยตรงจึงได้คิดวิธีพิมพ์ระบบออฟเซต (offset) ขึ้นมาใช้

ค.ศ.1907 แซมมวล ซิมอน (Samuel Simon) ชาวเมืองแมนเชสเตอร์ (Manchester) ได้ปรับปรุงการพิมพ์ระบบซิลค์สกรีน (silk screen) และจดทะเบียนลิขสิทธิ์ที่ประเทศอังกฤษ

การพิมพ์ได้แพร่หลายไปที่ยุโรป ศูนย์กลางการพิมพ์เกิดขึ้นตามเมืองใหญ่ ๆ ในหลายประเทศ เช่น อิตาลี ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ และอังกฤษ ซึ่งงานพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องศาสนา ปรัชญา กฎหมาย และกวีนิพนธ์ แต่ในขณะเดียวกันบางเวลาผู้มีความชำนาญในการปกครองก็เข้ามาจำกัดสิทธิเสรีภาพของการพิมพ์ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น ฝรั่งเศสมีการกล่าวโทษผู้พิมพ์เป็นพวกนอกกรีต จับมาทรมานด้วยการตรึงไว้กับเสาแล้วเผาจนตาย อังกฤษต้องมีการขออนุญาตดำเนินการพิมพ์ และจำกัดให้พิมพ์เฉพาะที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และเคมบริดจ์ เท่านั้น

สำหรับการพิมพ์ในทวีปอเมริกาได้เริ่มต้นในปีค.ศ.1530 ประเทศเม็กซิโก และปีค.ศ.1584 ประเทศเปรู ส่วนในสหรัฐอเมริกาเน้นการพิมพ์อยู่ในการควบคุมของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เพราะขณะนั้นเป็นอาณานิคมของอังกฤษหากว่าการพิมพ์ได้แผ่ขยายไปตามอาณานิคมต่างๆเป็นจำนวนมากโดยมีไอซาค โธมัส (Isaiah Thomas) พระของชาวยิวในฐานะผู้พิมพ์ที่ประสบความสำเร็จและเป็นนักประวัติศาสตร์ด้านการพิมพ์คนแรกของอเมริกาได้กล่าวว่าในปี ค.ศ.1775 มีผู้พิมพ์จำนวน 50 คน และดำเนินการพิมพ์ในอาณานิคม 13 แห่งอย่างเข้มแข็ง จน ค.ศ.1776 สหรัฐอเมริกาได้รับประกาศอิสรภาพหนังสือเป็นพื้นฐานทางปัญญาในการปฏิรูปประเทศโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เป็นสื่อในการเตรียมชาวอเมริกันไปสู่อิสรภาพ (อาทิศย์ ธงอินเนตร, 2542, หน้า 5)

การพิมพ์ของประเทศทางตะวันตกได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ แรกเริ่มจากการพิมพ์หิน การถ่ายภาพ การใช้น้ำยาเคลือบไวแสงและน้ำยาล้างภาพ การทำแม่พิมพ์จากภาพถ่าย การใช้ผ้า โดยเฉพาะผ้าไหมมาเป็นแม่พิมพ์ของการพิมพ์แบบลายฉลุ การทำแม่พิมพ์บล็อกสังกะสี การประดิษฐ์แม่พิมพ์ทรงกระบอก การประดิษฐ์เครื่องหล่อตัวพิมพ์ หรือที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์มากกว่า 500 ปี ทำให้การพิมพ์ของประเทศทางตะวันตก อาทิ เยอรมัน ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น แพร่กระจายไปสู่ประเทศอื่นทั่วโลกและมีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบวิธีการต่าง ๆ สืบเนื่องมาจนทุกวันนี้

ประวัติศาสตร์การพิมพ์ของประเทศไทย

การพิมพ์แทบทุกชนิดเริ่มต้นจากตะวันออก คือ ประเทศจีนก่อน แต่การพิมพ์มิก็ได้แพร่หลายมาถึงเมืองไทย เว้นแต่การประทับตรา หรือการตีตราลงบนเอกสารซึ่งคงจะได้แบบมาจากจีน และใช้มานานแต่โบราณ แต่การพิมพ์ที่มีลักษณะเป็นการพิมพ์หนังสือโดยแท้นั้นกลับเป็นสิ่งที่ชาวยุโรปนำเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของมนุษย์ยุคแรกสำหรับประเทศไทย คือการค้นพบภาพมือในถ้ำเป็นฝ่ามือแดงที่เขาจอมทอง บ้านส้มป่อย ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอมุกดาหาร

จังหวัดนครพนม และการค้นพบโบราณวัตถุที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุประมาณ 7,000 ปีมาแล้ว อาจนับได้ว่าเป็นพยานหลักฐานในการแกะแบบพิมพ์ของมนุษย์เป็นครั้งแรกก็ได้ อย่างไรก็ตามการศึกษาประวัติความเป็นมาของการพิมพ์ในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค ดังต่อไปนี้ การพิมพ์สมัยอยุธยา และการพิมพ์สมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์ (ประวัติการพิมพ์ไทย, 2537)

1. การพิมพ์สมัยอยุธยา

ในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ได้มีการประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นมาใช้ทำให้การสื่อตัวเขียนเพื่อเผยแพร่เรื่องราวข่าวสารต่าง ๆ มีทั้งใบบอก ใบลานจาร จารึก และสมุดข่อย ใช้เป็นเครื่องมือสื่อตัวเขียนของชาวไทย

พ.ศ. 2205 เชื่อกันว่าการพิมพ์ของไทยเริ่มมีขึ้นตรงกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีสังฆราชฝรั่งเศสองค์หนึ่งชื่อ “ลาโน” (Mgr. Laneau) ได้แปลและแต่งหนังสือคำสอนทางคริสต์ศาสนาขึ้นเป็นภาษาไทย 26 เล่ม ไวยากรณ์ไทยและบาลี 1 เล่ม และพจนานุกรมไทย 1 เล่ม อย่างไรก็ตามหลักฐานต่าง ๆ และสิ่งพิมพ์ได้สูญหายไปหมด เว้นแต่จดหมายเหตุเอกสารที่ปรากฏเหลืออยู่ในต่างประเทศ (อำเภอ จันทบุรีจระ, 2516, หน้า 73-74)

พ.ศ. 2213 มิชชันนารีชื่อ “ปีแอร์ ลองกรัว” (Pierre Langrois) คิดจัดตั้งโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือไทยเพราะเห็นว่ากระดาษในประเทศไทยราคาถูกมากและค่าจ้างคนงานก็ถูก จึงขอให้ทางฝรั่งเศสจัดส่งช่างแกะตัวพิมพ์มาให้เพื่อพิมพ์คำสอนทางคริสต์ศาสนาเป็นภาษาไทย

พ.ศ. 2217 บาทหลวงที่ชื่อ “ลึงคลู อาส์” มีจดหมายบอกบุญไปยังหัวหน้ามิชชันนารีต่างประเทศในกรุงปารีส กล่าวถึงเรื่องการพิมพ์เป็นใจความว่า “ถ้าท่านอยากได้รับส่วนแบ่งในการช่วยเผยแพร่พระศาสนาคริสต์ตั้งให้แพร่หลายในเมืองไทยแล้ว ขอท่านได้โปรดช่วยซื้อหาเครื่องพิมพ์ส่งมาให้สักเครื่องเถิด มิชชันเมืองไทยนี้จะได้มีโรงพิมพ์สำหรับพิมพ์หนังสือเหมือนกับที่เขาทำกันแล้วในเมืองมะลิลลา เมืองคูอา และเมืองมะเกานัน”

พ.ศ. 2229 ออกพระวิสุทธรุสุนทร (ปาน) ซึ่งต่อมาภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นออกญาโกษาธิบดี เป็นราชทูตที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงส่งไปให้เจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศส มีเรื่องราวปรากฏในอยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาค 59 เรื่อง “โกษาปานไปฝรั่งเศส” ดังนี้

ราชทูตได้ไปดูโรงพิมพ์หลวงของฝรั่งเศสอยู่ในความดูแลของเมอริซิเออร์ เดอครามวาซี ช่วงนั้นเป็นฤดูหนาวทางผู้จัดการโรงพิมพ์ต้องตั้งเตาไฟไว้ในที่ต่าง ๆ เพื่อราชทูตจะได้ดูการพิมพ์โดยสะดวกสบาย เมื่อราชทูตได้ดูการเรียงพิมพ์ได้เห็นช่างเรียงหยิบตัวพิมพ์จากช่องที่เก็บตัวพิมพ์

มาเรียงในรางเหล็กที่ถือไว้ในมือซ้ายรวดเร็วจนดูแทบไม่ทัน ราชทูตหยิบตัวพิมพ์ออกมาพิจารณาทีละตัว เป็นตัว ๆ พร้อมกับซักถามวิธีหล่อตัวพิมพ์และวัสดุที่ใช้ทำ ดูการเข้าจัดกรอบพิมพ์ ดูแท่นพิมพ์ เวลานั้นโรงพิมพ์หลวงของฝรั่งเศสมีแท่นพิมพ์ 12 แท่น มีช่างพิมพ์ประจำแท่นละ 2 คน ราชทูต ดูแล้วกล่าวว่า “ทำง่ายเสียจริง” ดูเหมือนราชทูตจะทำได้เหมือนกันแล้วได้ลองพิมพ์ดู ปรากฏว่า พิมพ์ออกมาได้งามเหมือนที่ช่างพิมพ์พิมพ์ จึงเกิดความพอใจมาก ราชทูตได้ดูวิธีผสมหมึก วิธี จัดทำลูกหมึกสำหรับกลิ้งไปมาบนแผ่นกระดาษ และได้ซักถามวิธีทำกระดาษตั้งแต่ต้นจนกระทั่ง ใช้พิมพ์ได้

สรุปความว่าวันนั้นราชทูตได้ดูและเข้าใจในวิธีพิมพ์ วิธีพับกระดาษรวมเข้าเล่ม และ เย็บใส่ใบปกเสร็จ จนกระทั่งเป็นหนังสือเล่มให้อ่านกันได้ ทั้งยังได้ดูตัวพิมพ์ที่ทำไว้ของหลายชาติ หลายภาษา เช่น ตัวพิมพ์อักษรกรีก และตัวพิมพ์อักษรอาหรับที่สร้างขึ้นใหม่ ราชทูตได้สอบถามว่า “ไม่ได้ทำจำเพาะตัวหนังสือฝรั่งดอกหรือ ถ้าอย่างนี้ตัวหนังสือไทยเห็นจะพิมพ์ขึ้นได้เหมือนกัน กระมัง” เมอร์ซิเออร์เดอครามาว่าซี ตอบว่า “ไม่ว่าภาษาอะไรถ้าตั้งใจอยากทำจริง ๆ ก็ทำได้ทั้งนั้น ตัวพิมพ์ภาษาไทยก็คงทำไม่ยาก หากราชทูตจะไปตั้งโรงพิมพ์ขึ้นเองในเมืองไทยก็คงทำได้ง่าย”

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงเป็นที่แน่นอนว่ามีคนไทยที่มีโอกาสได้เห็น โรงพิมพ์และวิธีดำเนินงานทางการพิมพ์ และมีความคิดว่าหนังสือไทยก็น่าจะนำมาพิมพ์ได้ แม้จะ ไม่มีหลักฐานทางกายภาพยืนยันว่ามีการพิมพ์ในสมัยอยุธยา แต่ก็มีเอกสารประกอบหลายชิ้นที่ กล่าวถึงการพิมพ์และมีคนไทยในสมัยอยุธยาที่รู้จักการพิมพ์แล้ว (ประวัติศาสตร์พิมพ์ไทย, 2537)

ต่อมา ม.ล.มานิจ ชุมสาย ได้พบหลักฐานใหม่ที่ฝรั่งเศส คือ “หนังสือคำสอนคริสตัง” (Khamson Cristang) ซึ่งขณะนี้อยู่ในมือของเอกชนและอาจเหลืออยู่เพียงเล่มเดียวในโลก ในหนังสือเล่มนี้ใช้ตัวอักษรโรมันพิมพ์หล่อทีละตัว ใช้ดินเหนียวทำแม่พิมพ์ และเมื่อหยอดตะกั่ว แล้วก็ต้องต่อแม่พิมพ์ทิ้งทุกครั้ง นอกจากนี้ ม.ล.มานิจชุมสายยังพบจดหมายของบาทหลวง “การ์โนต์” (Garnault) ซึ่งเข้ามาสอนศาสนาในตอนนั้นมีไปถึงบาทหลวงเดกูอริแเจอร์ มีใจความว่า

“กรุงเทพฯ กรกฎาคม ค.ศ.1798 ข้าพเจ้าขอเริ่มด้วยการขอบคุณท่านที่ได้กรุณาส่ง เครื่องพิมพ์เล็ก ๆ มาให้ข้าพเจ้า ในที่สุดข้าพเจ้าก็ได้รับเครื่องนี้เมื่อสองปีก่อน และพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของได้ ทรงประทานมิให้มันต้องรับกรรมเช่นของอื่นที่ส่งมาในปีก่อน ซึ่งถูกโจรสลัดปล้นเอาไปโชคร้าย อันนี้ได้เกิดแก่ข้าพเจ้าถึงสามครั้งแล้ว ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้กลับมาอยู่ในกรุงเทพฯ” (กำธร สติกรุล, 2526, หน้า 96)

จากหลักฐานที่พบนี้พอสรุปได้ดังนี้

1. การพิมพ์หนังสือในเมืองไทย เริ่มครั้งแรกในสมัยพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลก เพราะหนังสือ "คำสอนคริสตัง" ที่พบนั้นพิมพ์ใน พ.ศ.2339 ตรงกับสมัยพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
2. การพิมพ์ในเมืองไทยมิใช่การพิมพ์หนังสือไทย แต่เป็นการนำเอาอักษรโรมันมาพิมพ์ให้อ่านออกเสียงเป็นคำไทยเท่านั้นเป็นหนังสือที่เหมาะสมสำหรับพวกมิชชันนารีที่เผยแพร่ศาสนาคริสต์มากกว่าคนไทย
3. เครื่องพิมพ์ได้ส่งเข้ามาในไทยเมื่อปี ค.ศ.1796 และหนังสือคำสอนคริสตังก็พิมพ์ในปี ค.ศ.1796 แสดงว่าเครื่องพิมพ์ที่ได้รับมานี้ต้องมีอุปกรณ์สำหรับใช้ในการพิมพ์พร้อม คือ ตัวพิมพ์อักษรโรมัน หมึก กระดาษ จึงสามารถดำเนินการพิมพ์ได้เลย

2. การพิมพ์สมัยธนบุรีและต้นรัตนโกสินทร์

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรีบ้านเมืองเป็นปกติแล้ว บาทหลวงฝรั่งเศสชื่อ "การโนต์" กับคณะได้เข้ามาสอนศาสนาแต่ได้แสดงความไม่เห็นชอบด้วยกับการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะให้ขุนนางไทยที่นับถือศาสนาคริสต์ไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาจึงถูกเนรเทศออกนอกประเทศ ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสวยราชสมบัติ โปรดเกล้าฯ ให้คณะบาทหลวงกลับเข้ามาสอนศาสนาตามเดิม

พ.ศ.1339 บาทหลวงการโนต์กับคณะจึงเข้ามาอยู่ที่กรุงธนบุรี ในการกลับมาครั้งนี้ได้นำเครื่องพิมพ์เข้ามาด้วยและได้จัดตั้งโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือขึ้นที่วัดชั้นตาครุสตำบลกุฎีจีน จังหวัดธนบุรี

พ.ศ.2339 จากการพบหลักฐานใหม่ของ ม.ล.มานิจ ชุมสาย ทำให้ได้ข้อสรุปว่าหนังสือคริสตัง ภาคต้น เป็นหนังสือที่เก่าแก่ที่สุดที่พิมพ์ในประเทศไทยโดยใช้ตัวพิมพ์อักษรโรมันเรียงพิมพ์เป็นภาษาไทยพิมพ์ขึ้นเป็นเล่ม มีความหนา 64 หน้า แม่แบบตัวพิมพ์ปั้นด้วยดินเหนียวหลอมตะกั่วหยอด หล่อทีละตัว แทนพิมพ์ทำด้วยไม้ หนังสือเล่มนี้มีจำนวนหน้าซึ่งถอดอ่านเป็นตัวอักษรไทยแล้วมีใจความว่า

"ในหน้าสองของหนังสือ พิมพ์ภาพเป็นรูปนักบุญหลุยส์ เดอคงซาคา เป็นภาพพิมพ์จากแม่พิมพ์ไม้ แกะรูปร่างหน้าตาคล้ายคนไทยไม่เป็นฝรั่งเป็นฝีมือช่างแกะแม่พิมพ์คนไทย พิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ.1796 ตรงกับ พ.ศ.2339 เป็นรัชสมัยของรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์"

พ.ศ. 2356 สามีมกรยาซึ่งเป็นมิชชันนารีอเมริกันคู่หนึ่งสามีมื่อชื่อ "จัดสัน" (Reverend Adoniram Judson) และภรรยาชื่อ "แอนน์" (Ann Hazeltine Judson) ดำเนินกิจการทางศาสนาในเมืองร่างกุ้งประเทศพม่าภายใต้สังกัดของคณะแบปติสต์ได้ศึกษาตัวหนังสือและภาษาพม่า แล้ว

นางจัดสันได้ศึกษาภาษาไทยและหนังสือไทยจากลูกหลานของคนไทยที่เป็นเชลยและถูกพม่ากวาดต้อนไปเมื่อตอนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งหลังจนปี พ.ศ.2359 ดังปรากฏในจดหมายที่นางได้เขียนถึงเพื่อนในสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ.2361 มีข้อความว่า

“...ที่ส่งมาพร้อมนี้คือคำสอนทางศาสนาเป็นภาษาไทย ซึ่งฉันเพิ่งลอกเสร็จ เธอจะได้เห็นแบบและลักษณะของการเขียนภาษาไทยได้ดีฉันได้เรียนภาษาไทยมากกว่าหนึ่งปีครึ่งและด้วยความช่วยเหลือของครูฉันจึงสามารถแปลคำสอนทางศาสนาของพม่า และกอสเพลออกพิมพ์ออกมาเป็นภาษาไทย...”

พ.ศ. 2359 คณะแบบติสต์ได้นำนาย “ยอร์ช เอช ฮัฟ” (George H. Hough) เป็นช่างพิมพ์ให้นำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์เข้าไปในประเทศพม่า บาทหลวงจัดสันได้ร่วมมือกับนายฮัฟสร้างและหล่อตัวพิมพ์อักษรพม่า ในขณะที่เดียวกันนางจัดสันก็ได้ร่วมมือกับนายฮัฟสร้างและหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นได้สำเร็จในพม่าในปี พ.ศ.2360 และพิมพ์หนังสือด้วยตัวพิมพ์อักษรไทยเป็นครั้งแรกในปีนั้น แต่ไม่มีหลักฐานเหลือมาว่าเป็นหนังสืออะไร

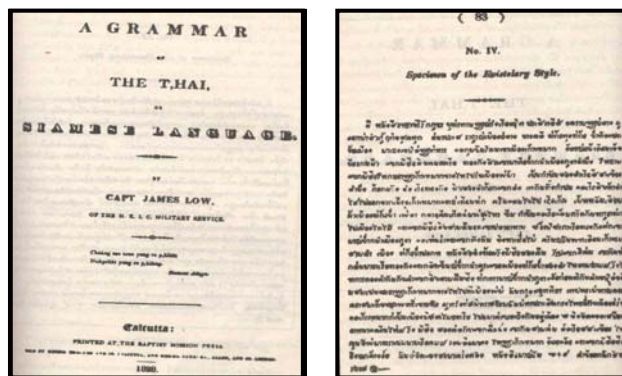
พ.ศ. 2362 กรุงอังวะ ประเทศพม่าผลัดเปลี่ยนแผ่นดินมีเหตุการณ์ยุ่งยากซับซ้อนในพม่าบรรดามิชชันนารีชุดนี้จึงนำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทย พม่า กะเหรี่ยง และมอญ อพยพไปไว้ที่เมืองเซรัมโปร นครกัลกัตตา ประเทศอินเดีย กล่าวกันว่าได้มีการพิมพ์หนังสือคำสอนศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นคำแปลที่นางจัดสันได้แปลขึ้นเป็นภาษาไทยที่โรงพิมพ์ของคณะแบบติสต์ในกัลกัตตา แต่ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือเหลือให้เห็น

พ.ศ. 2371 นายทหารอังกฤษชื่อ “ร้อยเอกเจมส์โลว์” (Captain James Low) ซึ่งเคยเป็นข้าราชการของอังกฤษทำงานที่เกาะหมากหรือเกาะปีนังมีความรู้ภาษาไทยจนมีความสามารถเรียบเรียงไวยากรณ์ไทยที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ขึ้น และได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อว่า “ตำราไวยากรณ์ไทย” (A Grammar of the Thai or Siamese Language) พิมพ์ที่โรงพิมพ์ของคณะมิชชันนารีแบบติสต์ (The Baptist Mission Press) เมืองกัลกัตตา ประเทศอินเดีย หนังสือเล่มนี้ยังมีเหลือตกทอดมาให้เห็นได้จนถึงปัจจุบัน เป็นหนังสือที่มีขนาดโตกว่าหนังสือแปลหน้ายกเล็กน้อย มีความหนา 102 หน้า มีหน้าที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยหลายหน้าและมีหน้าพิมพ์ที่แสดงให้เห็นตัวอย่างลายมือเขียนภาษาไทย เป็นการพิมพ์จากแม่พิมพ์หิน จึงนับว่าเป็นหนังสือที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรภาษาไทยที่เก่าแก่ที่สุดที่จะหาได้ในปัจจุบัน ดังภาพที่ 2.4

พ.ศ.2366 สมาคมมิชชันนารีลอนดอน (London Missionary Society) ได้ซื้อตัวพิมพ์ไทยที่หล่อเป็นชุดแรกจากนครกัลกัตตาเข้ามาใช้ในสิงคโปร์และได้จัดพิมพ์แนวคำสอนของคณะ

มิชชันนารีลอนดอนขึ้นใน พ.ศ.2374 จำนวน 6,000 ฉบับ และได้มอบให้มิชชันนารี อะบีล (Abeel) นำเข้ามาแจกในกรุงเทพฯ จึงน่าจะเป็นการนำหนังสือที่พิมพ์ด้วยตัวพิมพ์ไทยมาเผยแพร่ในเมืองไทยเป็นครั้งแรก

พ.ศ.2377 คณะมิชชันนารีอเมริกัน (American Board of Commissioners for Foreign Missions หรือเรียกย่อว่า A.B.C.F.M.) ได้ซื้อกิจการโรงพิมพ์ของคณะมิชชันนารีลอนดอน และได้ส่งนาย “อัลเฟรด นอร์ธ” (Alfred North) ช่างพิมพ์จากเมืองบอสตัน สหรัฐอเมริกา มาเป็นผู้ดูแลกิจการพิมพ์ในสิงคโปร์ นอร์ธเป็นผู้มีความรู้กว้างขวางในวิชาการพิมพ์ ตลอดจนการหล่อและตกแต่งตัวพิมพ์ (stereotype) ในการทำการสำรวจสิ่งของในโรงพิมพ์ในปี พ.ศ.2378 ปรากฏว่ามีตัวพิมพ์อักษรไทยอยู่สองกระบะคู่ซึ่งเท่ากับ 2 ชุด ตัวพิมพ์อักษรไทยชุดหนึ่งประกอบด้วยกระบะตัวพิมพ์คู่หนึ่งหรือสองกระบะ ในขณะที่สิงคโปร์ไม่ได้มีแต่ตัวพิมพ์ไทยแต่ได้มีการซื้อทองแดงที่ใช้หล่อเป็นตัวพิมพ์อักษรไทยจากเมืองเบงกอลในอินเดียเข้ามา ผู้ควบคุมทำแม่ทองแดงนั้นคือ ดร.มาชแมน (Dr. Marshman) ประเทศสิงคโปร์จึงสามารถหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นใช้งานได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการ

ภาพที่ 2.4 ตำราไวยากรณ์ไทยของ ร.อ.เจมส์ โลว์
ที่มา (วัลลภ สวัสดิวัตลภ, 2535, หน้า 79-80)

พ.ศ.2377 หมอแดน ปีช บรัดเลย์ ซึ่งคนไทยเรียกว่าหมอแบรดเลย์หรือบรัดเลย์ (Dr. Dan Bach Bradley M.D.) ได้ออกเดินทางจากสหรัฐอเมริกาพร้อมกับภรรยาจากเมืองบอสตัน รัฐแมสซาชูเซต สหรัฐอเมริกา โดยเรือใบใช้เวลาหกเดือนจึงเดินทางมาถึงเมืองสิงคโปร์ หมอบรัดเลย์และคณะมิชชันนารีอเมริกันได้พักอยู่ที่สิงคโปร์เป็นเวลาหกเดือนรอให้คลื่นลมสงบระหว่างพักอยู่นั้นได้ศึกษาภาษาไทยไปบ้าง และได้ศึกษาคุ่นเคยกับแท่นพิมพ์ที่ทำด้วยไม้ไปด้วยแล้วจึงลงเรือเข้ามาในประเทศไทย

คณะมิชชันนารีได้มอบให้หมอบรัดเลย์นำเอาแท่นพิมพ์ที่ทำด้วยไม้และแผ่นหินที่ทำมาจากเมืองเบงกอลเครื่องหนึ่ง และตัวพิมพ์ซึ่งมีตัวพิมพ์อักษรไทยอยู่ด้วยนำเข้ามาในกรุงเทพฯ ด้วยเรือไปได้มาถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2378 คณะมิชชันนารีใช้เวลาในการติดตั้งและเตรียมการพิมพ์นานพอสมควรกว่าจะจัดพิมพ์หนังสือไทยออกมาได้เป็นครั้งแรก

พ.ศ.2379 บาทหลวงชาร์ล โรบินสัน (Reverend Robinson) มิชชันนารีอเมริกันได้รับซื้อตัวพิมพ์อักษรไทยของร้อยเอกเจมส์ โลว์ จากประเทศสิงคโปร์เข้ามาใช้กับเครื่องพิมพ์ที่เป็นแท่นพิมพ์ไม้ และแม่พิมพ์หินของเขา นับว่าเป็นโรงพิมพ์แห่งแรกที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรไทย โดยได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นเป็นครั้งแรกชื่อว่า “บัญญัติ 10 ประการ” (Ten Comandments) หนังสือฉบับนี้เป็นจุลสารมีจำนวน 8 หน้า พิมพ์เสร็จเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2379 จำนวน 1,000 ฉบับ (อำเภอ จันทบุรี, 2516, หน้า 88-89)

แต่ตามบันทึกหมอบรัดเลย์เขียนไว้ว่า ในวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2379 บาทหลวงชาร์ล โรบินสัน ได้ส่งหนังสือ “บัญญัติ 10 ประการ” ที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรไทยมาให้หมอบรัดเลย์แยกถือยศำนับว่าหนังสือฉบับนี้เป็นหนังสือไทยฉบับแรกที่พิมพ์ขึ้นในเมืองไทย ผู้เป็นช่างพิมพ์คือ บาทหลวงโรบินสัน และผู้จัดพิมพ์คงเป็นหมอบรัดเลย์ (ประวัติการพิมพ์ไทย, 2537)

คณะมิชชันนารีได้ส่งช่างพิมพ์ชาวอเมริกันคนแรกเข้ามาทำงานประจำในเมืองไทยคือ “นายโรเบิร์ต ดี.ดาเวนพอร์ต” (Robert D.Davenport) เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2379 และในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2380 เรือใบเจมมะดิลดา ได้นำแท่นพิมพ์ทำด้วยโลหะยี่ห้อโอทีส (Otis) หนึ่งแท่น และยี่ห้อสแตนดิง (Standing) หนึ่งแท่น พร้อมด้วยกระดาษ 100 รีม จากเมืองสิงคโปร์เข้ามาในกรุงเทพฯ ทำให้โรงพิมพ์มิชชันนารีมีทั้งช่างพิมพ์และเครื่องพิมพ์พร้อมที่จะพิมพ์งานได้อย่างดี กระดาษที่ใช้พิมพ์นั้นตอนแรกเริ่มพวกมิชชันนารีส่งผ่านเข้ามาจากสิงคโปร์ แต่บางครั้งกระดาษขาดมือบาทหลวงโรบินสันได้ทดลองให้ใช้กระดาษที่ผลิตจากเมืองจีนมาใช้พิมพ์แทน ซึ่งมีราคาถูกกว่ากระดาษจากประเทศตะวันตกเท่าตัว แต่คุณภาพทางการพิมพ์ไม่ดีเท่าอย่างไรก็ได้มีการใช้กระดาษที่ผลิตในประเทศตะวันออกพิมพ์หนังสือหลายเล่ม

พ.ศ.2382 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดจ้างให้โรงพิมพ์มิชชันนารีอเมริกันพิมพ์ “หมายประกาศห้ามสูบบุหรี่” เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2382 จำนวน 9,000 ฉบับ นับว่าเป็นเอกสารทางราชการฉบับแรกที่จัดพิมพ์ขึ้นโรงพิมพ์ต้องใช้เวลาพิมพ์อยู่เดือนเศษจึงเสร็จกระดาษที่ใช้พิมพ์ก็เป็นกระดาษที่ผลิตในเอเชีย นับได้ว่าวงการพิมพ์ของไทยได้เริ่มสมัยรัชกาลที่ 3 และมีการจัดตั้งโรงพิมพ์ 4 โรงพิมพ์ คือ โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ โรงพิมพ์ของคณะสอนศาสนาโรมันคาทอลิก โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์อเมริกัน และโรงพิมพ์ของเจ้าฟ้าใหญ่

สำหรับตัวพิมพ์ที่นำมาจากสิงคโปร์ตอนแรก เมื่อใช้งานก็ยอมสึกหรือลงไป จำเป็นต้อง
สั่งหล่อเพิ่มเติมจากสิงคโปร์เข้ามาใช้งานแต่ตัวพิมพ์ที่สั่งหล่อจากต่างประเทศมักไม่มีความถูกต้อง
แน่นอน และไม่สมบูรณ์ ต้องชี้แจงแก้ไขกันมาก การอธิบายกันโดยจดหมายทำได้ยาก ทางคณะ
มิชชันนารีจึงได้ส่งคณะไปสั่งทำแม่ทองแดงที่เมืองปีนัง และนำไปหล่อเป็นตัวพิมพ์ที่เมืองมะละกา
โดยการควบคุมของนาย “แซมมวลไดเออร์” (Samuel Dyer) ช่างหล่อตัวพิมพ์ของคณะลอนดอน
มิชชันนารี เมืองปีนัง แต่ก็ยังได้ตัวพิมพ์ไม่ถูกต้อง ไม่ได้ตัวครบสมบูรณ์ จึงได้คิดที่จะหล่อตัวพิมพ์
ขึ้นเองในเมืองไทยโดยส่งเครื่องมือสำหรับหล่อตัวพิมพ์จากสิงคโปร์ คณะมิชชันนารีได้นำเครื่องมือ
เหล่านั้น เข้ามาดำเนินการหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นในเมืองไทย

การหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยในเมืองไทยสำเร็จใน พ.ศ.2384 โดยหมอบรัดเลย์
มิชชันนารีอเมริกัน และพรรคพวกได้คิดหล่อตัวพิมพ์ขึ้นมาเองโดยออกแบบตัวพิมพ์ขึ้นใหม่ซึ่งมี
รูปร่างสวยงามกว่าตัวพิมพ์ที่ซื้อมาจากสิงคโปร์ และสามารถย่อขนาดให้เล็กลงกว่าตัวเดิมมาก
และพ.ศ. 2385 หมอบรัดเลย์ได้จัดพิมพ์ปฏิทินตามสุริยคติเป็นภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก
นับเป็นต้นตอของการพิมพ์ปฏิทินในเมืองไทย และพิมพ์หนังสือคัมภีร์ธรรมรักษา ซึ่งเป็นหนังสือ
ทางวิชาการแพทย์

วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2387 พวกมิชชันนารีอเมริกาชุดเดียวกันนี้ ได้ออกหนังสือพิมพ์
ฉบับแรกขึ้นในเมืองไทยชื่อ “บางกอกเรคอร์ดเดอร์” (Bangkok recorder) ซึ่งขณะนั้นเรียกว่า
“จดหมายเหตุ” อย่างสั้น ออกเดือนละ 2 ครั้ง ไม่มีตัวบรรณาธิการ ออกได้ปีเดียวก็หยุดไป และ
ออกใหม่อีกในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2407 เป็นรายเดือน โดยมีหมอบรัดเลย์เป็นบรรณาธิการ เป็น
หนังสือพิมพ์ที่บรรจूसารคดีและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกประเทศในสมัยนั้นเป็นอย่างดี

พ.ศ.2402 หมอบรัดเลย์ได้นำแท่นพิมพ์หิน (lithographic press) เข้ามาใช้งานเป็น
ครั้งแรกในเมืองไทย และในวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2404 หมอบรัดเลย์ได้ซื้อลิขสิทธิ์
“หนังสืออนิราศลอนดอน” ของหม่อมราโชทัย จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกนับว่าเป็นการเริ่มต้นของ
การซื้อขายลิขสิทธิ์ และพิมพ์หนังสือออกจำหน่ายในเมืองไทย และในปีนี้ได้มีการพิมพ์หนังสือ
ด้วยตัวอักษรลาวขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

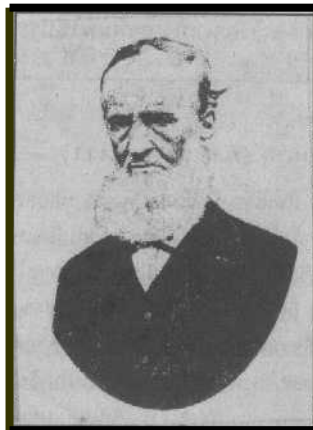
พ.ศ.2405 พิมพ์หนังสือกฎหมายสยาม

พ.ศ.2407 พิมพ์เรื่องสามก๊กและพงศาวดาร

จะเห็นได้ว่าหมอบรัดเลย์ได้จัดพิมพ์หนังสือวรรณคดีออกมาหลายเรื่องและจัดพิมพ์หนังสือสารคดีเป็นจำนวนมากหนังสือหลายเล่มเป็นหนังสือที่หมอบรัดเลย์แปลและแต่งเองหนังสือที่หมอบรัดเลย์ผลิตออกมาได้เข้าเล่มเป็นรูปหนังสือเล่มแบบที่ผลิตในปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเป็นของใหม่ในเมืองไทย เพราะแต่เดิมหนังสือไทยมีลักษณะเป็นสมุดพับกลับไปกลับมาเรียกว่า “สมุดไทย” เป็นการเขียนคัดลอกกันลงบนสมุดข่อย อาจเป็นสมุดข่อยดำหรือข่อยขาว หากแต่หนังสือเล่มที่หมอบรัดเลย์ผลิตขึ้นเป็นหนังสือที่มีการเย็บเล่ม เข้าปกแบบหนังสือฝรั่งจึงเรียกว่า “สมุดฝรั่ง”

การพิมพ์ในสมัยนั้นพิมพ์ได้ช้า ปีหนึ่งพิมพ์หนังสือออกได้ไม่กี่เล่ม แต่หมอบรัดเลย์ก็ได้ผลิตงานพิมพ์ออกมาเป็นจำนวนมาก โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ตอนแรกตั้งอยู่ที่ถนนบ้านพักของพวกมิชชันนารีบนที่เช่าเจ้าพระยาพระคลัง (ต่อมาได้เป็นสมเด็จเจ้าพระยามหาพระยาประยูรวงศ์) อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และอยู่ริมคลอง หน้าวัดประยูรวงศ์ และในปีพ.ศ. 2394 ได้ย้ายไปอยู่หลังป้อมวิชัยประสิทธิ์ ปากคลองบางหลวง ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นบริเวณกรมเสนาธิการทหารเรือ โรงพิมพ์มีชื่อว่า โรงพิมพ์มิชชันนารีอเมริกัน (American Missionary Association Press)

หมอบรัดเลย์ได้ถึงแก่กรรมในเมืองไทยเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2414 นับได้ว่าเป็นผู้เริ่มต้นการพิมพ์ในเมืองไทยอย่างเป็นระบบและเป็นรากฐานแก่การพิมพ์ของไทยมาจนถึงปัจจุบัน ดังภาพที่ 2.5

ภาพที่ 2.5 หมอบรัดเลย์ (Dr.Dan Beach Bradley) ผู้บุกเบิกการพิมพ์ในประเทศไทย
ที่มา (ศิริพงศ์ พยอมแย้ม, 2530, หน้า 7)

ศาสตราจารย์จอห์น เทเลอร์ โจนส์ (John Taylor Jones) เขียนไว้ว่า ในปี พ.ศ.2376 มีคนไทยคนหนึ่งสนใจในวิชาการพิมพ์ไปฝึกเรียนงานมาจากสิงคโปร์หลายเดือนและได้พยายามจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นแต่ไม่ค่อยมีทุน

คนไทยคนแรกที่จะเริ่มการพิมพ์หนังสือขึ้น คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่ยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จฯ เจ้าฟ้ามงกุฎและยังทรงผนวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงเห็นประโยชน์ของหนังสือ ในเมื่อคณะมิชชันนารีพิมพ์หนังสือเผยแพร่ศาสนาคริสต์ พระองค์ทรงดำริให้ใช้การพิมพ์เผยแพร่ศาสนาพุทธ จึงโปรดฯ ให้ส่งเครื่องพิมพ์มาตั้งที่วัดบวรนิเวศวิหารดังปรากฏในตำนานวัดบวรนิเวศวิหารว่า

"ครั้งนั้นการตีพิมพ์หนังสือยังไม่แพร่หลายมีโรงพิมพ์แต่ของพวกมิชชันนารี พิมพ์หนังสือสอนศาสนา ทรงตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่วัด พิมพ์พระปาติโมกข์บ้าง สวดมนต์บ้าง แบบแผนอย่างอื่นบ้าง เป็นอักษรอริยกะใช้กันในสำนักนี้แทนหนังสือลาน"

การจัดตั้งโรงพิมพ์จะเป็นวันใด พ.ศ.ใด ยังค้นเวลาไม่ได้ ในปี พ.ศ.2385 เมื่อทางคณะมิชชันนารีของหมอบรัดเลย์หล่อตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นได้สำเร็จได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จฯ เจ้าฟ้ามงกุฎชุดหนึ่งพร้อมด้วยตัวพิมพ์ภาษาอังกฤษ 1 ชุด ซึ่งอาจเป็นต้นเค้าของการเกิดโรงพิมพ์ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ใน พ.ศ.2386 ปรากฏในรายงานของคณะมิชชันนารี A.B.C.F.M. ว่า เจ้าฟ้าใหญ่คือ สมเด็จฯ เจ้าฟ้ามงกุฎ มีโรงพิมพ์ที่เยี่ยมยอดมีตัวพิมพ์อักษรโรมันหลายแบบ มีแม่ทองแดงหล่อตัวพิมพ์และบ้ำหล่อตัวพิมพ์เอง พระองค์ยังได้ทรงสร้างอักษรขึ้นชุดหนึ่งคือ "ตัวอักษรอริยกะ"

ใน พ.ศ.2390 หนังสือบางกอกคาเลนเดอร์ของหมอบรัดเลย์ระบุว่าโรงพิมพ์ของเจ้าฟ้าใหญ่มีแท่นพิมพ์ 1 แท่น ตัวพิมพ์อักษรไทย 1 ชุด ตัวพิมพ์อังกฤษ 2 ชุด และตัวพิมพ์ภาษาบาลี 2 ชุด สิ่งพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นภาษาบาลี และกล่าวว่าเป็นโรงพิมพ์โรงแรกของไทย

สภาพของโรงพิมพ์ที่วัดบวรนิเวศวิหารได้มีผู้บันทึกไว้ว่า "พวกเราขออยู่ในห้องพิมพ์ของพระองค์ ที่นั่นพระสงฆ์หนุ่ม ๆ หลายองค์กับคนใช้นั่งอยู่บนม้าทำด้วยไม้ไผ่ พระรูปหนึ่งกำลังเรียงพิมพ์ อีกรูปหนึ่งกำลังพับเข้าเล่ม และอีกรูปหนึ่งกำลังตรวจปฏิทิน พวกพระสงฆ์ให้หนังสือแก่เราเล่มหนึ่งซึ่งได้พิมพ์เป็นภาษาบาลี โดยตัวพิมพ์ใหม่ซึ่งสมเด็จเจ้าฟ้าได้ทรงกระทำเอง หนังสือนั้นเป็นเรื่องพระบัญญัติสืบประการตามพระพุทธศาสนากับทั้งคำอธิบายพระบัญญัตินั้น

หมอบรัดเลย์ได้ทูลพระองค์ไว้แต่ครั้งก่อนให้ทราบว่ามีตรสหายของเราชื่อ จี ดับบลิว เอดดี้ ในเมืองวอเตอร์ฟอร์ด ได้ถวายน้ำหมึกสำหรับพิมพ์หนังสือหีบหนึ่ง พระองค์จึงทรงถามว่า น้ำหมึกนั้นมาจากใคร"

ในปี พ.ศ.2392 สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีหนังสือติดต่อกับพระสหายคือ นายและนางเอ็ดดี้ ที่กรุงนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาให้ช่วยจัดหาซื้อเครื่องพิมพ์หินจากสหรัฐอเมริกาส่งมาให้พระองค์เครื่องหนึ่ง มีหลักฐานปรากฏเป็นลายพระหัตถ์ที่มีพระราชทานไปถึงนายและนางเอ็ดดี้ถึงสองฉบับ การพิมพ์หินในขณะนั้นยังไม่มีในเมืองไทย แต่ตามพระราชหัตถ์เลขานั้น แสดงว่าทรงรอบรู้และเข้าใจเรื่องการพิมพ์หินเป็นอย่างดี ขณะนี้ยังไม่มีหลักฐานว่าเครื่องพิมพ์หินได้มีการนำเข้ามาในเมืองไทยเมื่อใด แต่ตามบันทึกของหมอบรัดเลย์ว่าการพิมพ์หินครั้งแรกในเมืองไทยมีในปี พ.ศ.2402 หลังจากพระราชหัตถ์เลขาคิดต่อส่งซื้อไปหลายปี

พ.ศ.2394 สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงลาผนวช ขึ้นครองราชสมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจการพิมพ์ในวัดบวรนิเวศวิหารก็ยังคงดำเนินการอยู่ภายใต้การดูแลของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงพิมพ์ขึ้นอีกแห่งหนึ่งในบริเวณพระราชวังชั้นกลาง บริเวณโรงแสงต้น เป็นตึกสองชั้นพระราชทานชื่อว่า “โรงพิมพ์อักษรพิมพ์การ” เป็นโรงพิมพ์หลวงทำหน้าที่เป็นโรงพิมพ์แห่งชาติโรงแรก

พ.ศ.2401 โรงพิมพ์อักษรพิมพ์การได้จัดพิมพ์ “หนังสือราชกิจจานุเบกษา” อันเป็นหนังสือพิมพ์ของราชการฉบับแรก สำหรับบอกข่าวคราวในราชสำนักและเก็บความจากประกาศของราชการต่าง ๆ พิมพ์ออกเผยแพร่

พ.ศ.2404 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ “ขุนมหาสิทธิโวหาร” ร่วมเดินทางไปด้วยกับคณะทูตไทยที่กำลังจะไปทำงาน ณ ประเทศอังกฤษ โดยทรงมอบหมายให้ไปศึกษาดูงานในเรื่องการพิมพ์ เพื่อจะได้นำความรู้ทางการพิมพ์เข้ามาปรับปรุงกิจการพิมพ์ของโรงพิมพ์หลวงให้ดีขึ้น และได้มีพระราชหัตถ์เลขาลงถึงขุนมหาสิทธิโวหารระหว่างที่อยู่ในอังกฤษดังนี้

" จดหมายมาถึงขุนมหาสิทธิโวหาร ว่าซึ่งจัดให้ขุนมหาสิทธิออกไปครั้งนี้ด้วยประสงค์จะให้เจริญความรู้ในการทำหนังสือพิมพ์ เพื่อให้ไปดูเห็นการเห็นงานในการซึ่งเป็นต้นๆ อ่อนๆ เบาๆ พอไทยจะทำได้นั้น ถ้าการไปถึงจักรฟีนจักรไฟก็เป็นการโตใหญ่สูงกว่ากำลังเมืองไทย และต้องการในเมืองไทยนี้ไปอย่างตื่นตื่นตื่นไฟไป เพราะในเมืองไทยนี้หนังสือคนอ่านก็ได้น้อย ก.ข.น.โม ก็ไม่เป็นรสเรื่องอะไรเท่าไรนัก ซึ่งให้ไป ทั้งนี้ คือจะให้สังเกตการณ์ ซึ่งเป็นร้านๆ สิ่งที่ยากมาแต่ก่อนจะให้ง่ายเข้า สิ่งที่ไม่สู้ดีมาแต่ก่อนจะให้ดีขึ้น อันนั้นก็คือเมื่อทำตัวเหล็กตัวทองแดงซึ่งเป็นแบบหล่อทำอย่างไรจะเที่ยงจะงามดี หนังสือจะไม่เลอะเทอะนักและจะแล้วได้เร็วได้ง่ายต่อไปแล้ว คือการหล่อตัวดีบุก แต่ตัวดีบุกอย่างไรจึงจะเที่ยงดีจะง่ายจะเร็วเข้าไม่หนักแรง จะมีเครื่องมือแปลกประหลาดไปอย่างไรบ้างให้คิดอ่านจำเรียนนามาหา มา แต่ถ้าถึงกลไฟนกลไฟไปนัก อย่าตื่นไปอย่าออกไปนัก คิดแบ่งเอาแต่พอสมควรกับการในเมืองไทย"

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้ทรงเริ่มกิจการพิมพ์ของคนไทยเป็นพระองค์แรก ทรงเป็นผู้ที่มีความสำคัญมากสำหรับการพิมพ์และหนังสือไทย ซึ่งควรได้รับการยกย่องว่าทรงเป็น “พระบิดาแห่งการพิมพ์ไทย” เช่นเดียวกับที่ทรงเป็น “พระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” เพราะทรงเป็นผู้พบศิลาจารึกแผ่นที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นพระองค์แรก อันเรียกได้ว่าเป็นผู้พบต้นตอของการประดิษฐ์อักษรไทย ทรงอ่านถอดความบางตอนจากศิลาจารึกได้เป็นครั้งแรก ทรงเป็นคนไทยคนแรกดำเนินงานด้านการพิมพ์ ทรงเป็นผู้จัดให้มีการสร้างตัวพิมพ์อักษรไทยขึ้นเป็นตัวพิมพ์ธรรมดาที่เป็นต้นแบบของตัวพิมพ์ไทยปัจจุบัน และเป็นตัวพิมพ์ที่ใช้งานได้สวยงามและมีประสิทธิภาพ ทรงได้คิดเอาตัวหนังสือไทยมาใช้เขียนภาษาบาลีซึ่งแต่เดิมนั้นต้องใช้เขียนด้วยตัวอักษรขอมหรือมอญ ทรงเป็นผู้ที่นำเอาการพิมพ์หิน (lithography) มาใช้เป็นครั้งแรกในเมืองไทย พระราชกรณียกิจของพระองค์จึงนับว่าสำคัญมากต่อกิจการพิมพ์และการพิมพ์หนังสือของเมืองไทย

นับจากสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา การพิมพ์ไทยได้เริ่มเข้าสู่ยุคพัฒนาและขยายตัวเป็นอุตสาหกรรม และมีความสำคัญในการส่งเสริมงานด้านการศึกษา วัฒนธรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นผลต่อความก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 การพิมพ์หนังสือพิมพ์เกิดขึ้นหลายฉบับมีโรงพิมพ์มากขึ้นทั้งไทย จีน และอังกฤษ เช่น โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ โรงพิมพ์วัดเกาะ โรงพิมพ์นายเทพ โรงพิมพ์หมอสmith โดยเฉพาะโรงพิมพ์หมอสmith ของแซมมวอล สมิท (Sammual Smith) มิชชันนารีอเมริกันที่ได้จัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นมาเพื่อหวังแข่งกับโรงพิมพ์ของหมอบลัดเลย์ ได้พิมพ์หนังสือต่าง ๆ เช่น โคลงกลอน สุภาษิต เป็นต้น ปรากฏว่าหมอสมิทร่ำรวยเพราะกิจการพิมพ์ จึงทำให้มีผู้เอาอย่างด้วยการตั้งโรงพิมพ์มากมาย แต่ปริมาณหนังสือพิมพ์ก็มีจำนวนเล่มไม่มากนัก กล่าวคือจำนวนเล่มประมาณ 1,500-1,700 รายชื่อเท่านั้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 การพิมพ์หนังสือก็ขยายตัวเจริญขึ้นอย่างสูงสุด มีการนำตัวพิมพ์หลายแบบเข้ามาใช้ เช่น ตัวฝรั่งเศส ตัวจิว ตัวเอน เป็นต้น การจัดพิมพ์ในสมัยนี้มีความสวยงาม ประณีต ส่วนใหญ่มีการเข้าเล่มทำปกแข็ง มีหลายสี มีการเดินทอง มีภาพประกอบหนังสือคุณภาพกระดาศดี และมีโรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียงรู้จักกันทั่วไป เช่น โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร โรงพิมพ์อักษรโสภณ โรงพิมพ์อักษรนิติ เป็นต้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 การพิมพ์ต้องซบเซาเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ ภายในประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และประสพภาวะ

สงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้มีการขาดแคลนวัสดุทางการพิมพ์ หนังสือที่ผลิตออกมาคุณภาพต่ำ แต่หลังจากสิ้นสุดสงครามโลก การพิมพ์ในไทยก็เริ่มพัฒนาและก้าวหน้าขึ้นทั้งด้านวิชาการพิมพ์ และเครื่องมือการพิมพ์เพิ่มขึ้นตามลำดับ เช่น มีหนังสือพิมพ์รายวันเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการผลิตหนังสือ และวารสารต่าง ๆ มากขึ้น พ.ศ. 2476 ก็ได้มีการเปิดสอนวิชาการพิมพ์ในระดับ อาชีวศึกษาขั้นต้น ชั้นปลายที่โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช ต่อมาได้เปิดสอนในโรงเรียนอื่นอีกหลาย แห่ง เช่น โรงเรียนสารพัดช่าง โรงเรียนดอนบอสโก เป็นต้น พ.ศ. 2496 ได้มีการเปิดสอน วิชาการพิมพ์ที่วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ และการสอนวิชาเกี่ยวกับการพิมพ์เป็นวิชาประกอบวิชา หนึ่งในมหาวิทยาลัยบางแห่งด้วย เช่น ในแผนกบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในแผนกอิสระสื่อสารมวลชนและประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย แผนกวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แขนงศิลปภาพพิมพ์ คณะ จิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้ยังมีการศึกษาทางการพิมพ์ที่ก้าวหน้าออกไปมากยิ่งขึ้น มีการจัดตั้งสมาคม ในวงการผู้มีอาชีพต่าง ๆ ของแวดวงทางการพิมพ์ขึ้น เช่น สมาคมการพิมพ์ไทย สมาคม หนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมหนังสือพิมพ์ ภูมิภาค สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย สมาคมภาษาและหนังสือ สมาคมนักเขียน สมาคม ห้างสมุดแห่งประเทศไทย ฯลฯ แต่ละสมาคมก็มีส่วนสำคัญในการเป็นกำลังส่งเสริมให้กิจการพิมพ์ ของประเทศไทยเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานหลายแห่งที่ช่วยประดิษฐ์ และพัฒนาการพิมพ์ให้เจริญขึ้น เช่น

กรมแผนที่ เป็นหน่วยงานแรกที่นำเอาเครื่องโฟโตคอมโพสิชัน (photo composition) และเครื่องพิมพ์ออฟเซตเข้ามาใช้งาน

โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ให้ผู้ผลิตเครื่องหล่อตัวพิมพ์โมนोไทป์ (monotype) ซึ่งมีการปรับเครื่องให้ใช้กับตัวอักษรไทยได้

องค์การการค้าคุรุสภา ได้สั่งซื้อเครื่องพิมพ์โรตารีออฟเซต (rotary offset) มาใช้ในโรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าวเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2500

โรงงานยาสูบ เป็นหน่วยงานที่เริ่มใช้เครื่องโรโตกราฟัวร์ (rotogravure)

โรงพิมพ์นิยมช่าง ได้ริเริ่มพิมพ์บรรจุภัณฑ์โดยวิธีเฟล็กโซกราฟีก (flexographic printing)

โรงพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ได้นำเอาเครื่องโรตารีแบบพิมพ์สองหน้า มาใช้เป็นแห่งแรก

รูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ในประเทศไทย

การสื่อสารของสังคมไทยก่อนมีการประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นมาใช้มีสื่อเพื่อการติดต่อทั้งที่ใช้สื่อเป็นภาพและที่ใช้สื่อเป็นตัวอักษร ได้แก่ ภาพเขียนสีเป็นลวดลายต่าง ๆ รวมทั้งจารึกที่พบมากมายในประเทศ จารึกเหล่านี้ใช้วัสดุหลายประเภท เช่น หิน สำริด อิฐ แผ่นทองแดง เสาหิน เป็นต้น โดยภาษาที่ใช้มีหลายภาษาทั้งภาษาเขมร สันสกฤต ทมิฬ มอญ บาลี ในการสื่อสารเพื่อบอกเล่าถึงความเป็นไปของเหตุการณ์บ้านเมือง หรือเพื่อสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระราชา หรือส่งเสริมศาสนา หรือใช้เฉพาะกิจ หรือด้านวิชาการต่าง ๆ จนกระทั่งปัจจุบันมีสื่อสิ่งพิมพ์เกิดขึ้นมากมายหลากหลายรูปแบบ อาทิ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือเล่ม โปสเตอร์ โบปปลิว เป็นต้น โดยรูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยสามารถแบ่งศึกษาได้เป็น 2 ลักษณะ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นก่อนมีโรงพิมพ์ และสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่าง พ.ศ.2378 - ปัจจุบัน

รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ก่อนกำเนิดโรงพิมพ์

การประดิษฐ์ตัวอักษรไทยเกิดขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ทำให้รูปแบบของการสื่อสารด้วยตัวหนังสือในยุคก่อนประเทศไทยจะมีโรงพิมพ์นั้นมีหลายชนิด ดังต่อไปนี้

1. ไบบอก เป็นสิ่งพิมพ์เพื่อใช้ในการเผยแพร่ข่าวสาร หรือติดต่อกับประชาชน กล่าวคือ เมื่อพระมหากษัตริย์มีพระราชประสงค์จะประกาศพระบรมราชโองการให้ประชาชนได้รับไปถือปฏิบัติ อาลักษณ์จะมีหน้าที่จารและเรียบเรียงข้อความลงบนใบลาน ตีตราหรือประทับตราลงบนเอกสาร จากนั้นกรมพระสุรัสวดีจะคัดสำเนาประกาศไบบอกแจกจ่ายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ

ไบบอก เป็นหนังสือหรือจดหมายที่มีไปมาสำหรับในงานราชการ และเดิมคำใน ความหมายของจดหมายหรือหนังสือราชการมีใช้อยู่หลายคำ เช่น ศุภอักษร สารตรา ท้องตรา และรวมทั้งไบบอกด้วย เป็นต้น คำเหล่านี้มีที่ใช้แตกต่างกันดังนี้

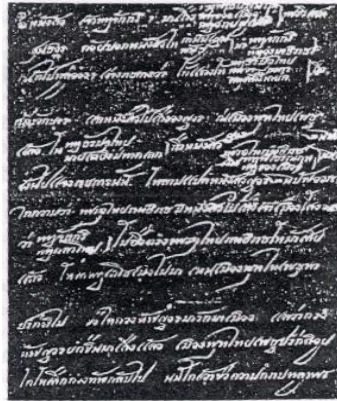
ศุภอักษร คือ หนังสือทั้งปวงที่ดำเนินพระราชโองการ จากกรุงไปยังประเทศราช หรือ หนังสือจากประเทศราชใหญ่ถึงกระทรวง

สารตรา คือ หนังสือซึ่งเชิญพระราชโองการ มีตราพระราชสีห์ใหญ่ประทับ

ท้องตรา คือ หนังสือดำเนินพระราชโองการไปยังเมืองน้ำพระพิพัฒน์สัตยา หรือ หนังสือคล้ายจดหมายนามเสนาบดี มีตราพระราชสีห์น้อยประทับ หรือนัยหนึ่งก็คือ หนังสือคำสั่งที่ประทับตราเจ้ากระทรวง ดังภาพที่ 2.6

ไบบอก คือ หนังสือที่มาจากประเทศราชน้อย ๆ หัวเมืองน้ำพิพัฒน์สัตยา และแม่ทัพ นายกอง ซึ่งออกไปจากกรุงเทพ

ตราที่ใช้ประทับในหนังสือราชการดังกล่าวนี้กระทรวงมหาดไทยใช้ตราพระราชสีห์ใหญ่ สำหรับประทับหนังสือของพระเจ้าแผ่นดิน และตราพระราชสีห์น้อยสำหรับประทับหนังสือคำสั่งของตัวเสนาบดีเอง ส่วนกระทรวงกลาโหมใช้ตราพระคชสีห์ใหญ่ และพระคชสีห์น้อยแทน

ภาพที่ 2.6 หนังสือประเภทท้องตรา
ที่มา (วัลลภ สวัสดิวัลลภ, 2535, หน้า 54)

2. สมุดข่อยหรือสมุดไทย เป็นสิ่งพิมพ์กระดาษต่อเนื่องเป็นแผ่นเดียว ที่ใช้เผยแพร่เนื้อหาเรื่องราวต่าง ๆ โดยใช้ปากกาไม้จิ้มหมึกที่ใช้ยางสีเหลืองปนกับยางมะขวิด หรือฝุ่นขาว ละลายน้ำ เพื่อบันทึกตัวอักษรไทยลงบนกระดาษข่อยที่ทำจากเปลือกข่อย ใบหนาเท่ากับกระดาษ สมุดปกแข็งในปัจจุบัน กระดาษพับไปพับมาคล้ายผ้าจีบติดกันทั้งเล่ม ไม่มีการเย็บเล่มเหมือนหนังสือในปัจจุบัน กระดาษที่ใช้ทำมาจากเปลือกข่อยจึงได้ชื่อว่า “สมุดข่อย” มี 2 สี คือ สีดำ และสีขาว เรียกว่า สมุดไทยดำ และสมุดไทยขาว

ภาคใต้เรียกสมุดข่อยหรือสมุดไทยว่า “บุค” สันนิษฐานว่า กร่อนมาจากคำว่า “สมุด” เพราะชาวใต้มักใช้สำเนียงพูดสั้น ๆ เป็นพื้นอยู่แล้ว ส่วนตัว “ม” อาจเพี้ยนไปเป็น “บ” ได้ เนื่องจากเสียงพยัญชนะทั้ง 2 ตัว เกิดจากฐานเดียวกัน คือ โกฎฐะ “หมุด” จึงมีทางกลายเป็น บุคได้ หนังสือบุคมีสองชนิดคือ บุคขาว และ บุคดำ บุคขาวเขียนด้วยกระดาษสีขาวเขียนด้วยหมึกดำ ส่วนบุคดำมีเนื้อกระดาษสีดำเขียนด้วยสีขาวหรือสีรงเหลืองหรือรงทอง

การเขียนสมุดข่อยด้วยดินสอขาวและน้ำหมึกซึ่งมีสีต่าง ๆ เช่น สีดำ ได้จากเขม่าไฟ หรือหมึกจีน สีขาวได้จากเปลือกหอยมุก สีแดงได้จากชาด สีเหลือง(อมแดง) ได้จากรงผสมโหนดาล และสีทองได้จากทองคำเปลวหรือทองอังกฤษ เป็นต้น

การทำกระดาษข่อยนั้นนำเปลือกข่อยไปแช่หรือหมักน้ำประมาณ 3 – 4 วัน แล้วนำมาฉีกให้เป็นฝอยก่อนจะนำไปนึ่งในรอมประมาณ 48 ชั่วโมง จากนั้นนำไปแช่น้ำต่างอีกประมาณ 24 ชั่วโมง แล้วนำไปล้างในน้ำไหลให้ผิวหลุดและหมดต่าง นำเปลือกข่อยที่สะอาดดีแล้วไปสับข่อยหรือทุบจนละเอียดเสมอกัน ซึ่งจะกลายเป็นเยื่อกระดาษ นำเยื่อกระดาษละลายน้ำแล้วเทลงบนตะแกรงถี่ซึ่งวางปิม ๆ น้ำ เยื่อเยื่อกระดาษให้เสมอกันแล้วยกตะแกรงขึ้นให้สะอาด น้ำ ใช้ไม้ซางคลี่รีดให้หน้าเรียบเสมอกัน จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้ง และเมื่อลอกออกก็จะได้กระดาษ

บางภาคอาจใช้เปลือกพืชชนิดอื่นที่มีจำนวนมากในท้องถิ่น เช่น ภาคเหนือ ใช้เปลือกต้นสาแทนข่อย จึงเรียกชื่อกระดาษตามชื่อของพืชว่า “กระดาษสา”

สำหรับขนาดของสมุดข่อยที่ถือเป็นมาตรฐาน มี 7 ขนาด ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ขนาดของสมุดข่อย

ลำดับ	ชื่อ	กว้าง	ยาว
1.	สมุดพก	8	15
2.	สมุดถือเฝ้า	20	26
3.	สมุดจดหมายเหตุ	12	34
4.	สมุดพระมาลัย	13	66
5.	สมุดไสยศาสตร์	15	41
6.	สมุดภาพไตรภูมิ (แบบที่ 1)	12	63
7.	สมุดภาพไตรภูมิ (แบบที่ 2)	28	51

ทีมา (วัลลภ สวัสดิวัลลภ, 2535, หน้า 52)

ต่อมาเมื่อหมอบรัดเลย์ นำเครื่องพิมพ์เข้ามาตั้งโรงพิมพ์ในประเทศไทย และพิมพ์หนังสือออกจำหน่ายนั้นได้มีการเขียนเล่มแบบหนังสือฝรั่ง ดังนั้นจึงเกิดคำขึ้นใหม่อีกหนึ่งคำ คือ “สมุดฝรั่ง” คู่กับคำ “สมุดไทย” ดังข้อความท้ายเล่มของ “หนังสือแสดงกิจจานุกิตย” ของพระยาทิพากรวงศ์ ฉบับแรก ซึ่งพิมพ์เสร็จเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2410 ปลายแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการประชาสัมพันธ์หนังสือเล่มนี้ความว่า “หนังสือเรื่องนี้ คิดเป็นหกเล่มสมุดไทย รวมเป็นสมุดฝรั่งเล่มหนึ่ง...”

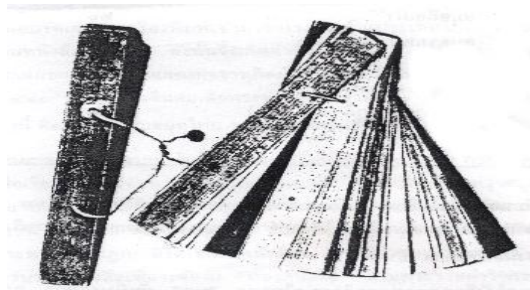
เรื่องที่เขียนในสมุดข่อยหรือสมุดไทย เป็นเรื่องเกี่ยวกับบทสวดมนต์ ชาดก พงศาวดารจดหมายเหตุ วรรณคดี ตำราต่าง ๆ สุภาษิต ฯลฯ บางเล่มก็มีภาพสีประกอบ

3. หนังสือใบลาน หรือใบลานจาร เป็นสิ่งพิมพ์ที่ใช้ใบลานเช่นเดียวกับสมุดข่อยแตกต่างกันที่ใช้เหล็กตอกลงไปไม้ค้ำลายดินสอใช้ขีดลงบนใบลานเป็นรอยตัวหนังสือ จากนั้นนำเขม่าละลายกับน้ำมันยาง ทาบนใบลานลูบด้วยทราย ตากแดดจนแห้งก็เห็นตัวหนังสือชัดเจน นำมาเรียงลำดับผูกรวมเข้าเป็นคัมภีร์

คัมภีร์ใบลาน หรือหนังสือลาน เป็นรูปแบบการสื่อสารด้วยตัวหนังสือที่สืบต่อจากศิลาจารึกลงมา โดยเป็นหนังสือที่จารลงบนใบลาน เนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพระไตรปิฎก จึงถือเป็นของสูง การทำหนังสือจากใบลานนั้นเนื่องจากใบลานมีขึ้นอยู่ทั่วไป หาง่าย และใบลานมีคุณสมบัติที่เหมาะสมแก่การจารหลายประการ กล่าวคือโครงสร้างของใบแข็งแรง ไม่กรอบหรือหักง่าย ผิวพื้นใบเรียบเนียน ขนาดและความหนาของใบพอเหมาะ นอกจากนี้รูปลักษณะของตัวอักษรที่พอขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์ขึ้น ก็เอื้อต่อการจารบนใบลานคือ มีเส้นโค้งมน ทำให้หลบร่องใบได้ หนังสือลานจึงเกิดขึ้นด้วยปัจจัยอันสอดคล้องเหมาะเจาะเช่นนี้

หนังสือลานหน้าหนึ่ง ๆ มีประมาณ 5 บรรทัด จาร 2 หน้า สีดำที่ปรากฏเป็นเส้นตัวอักษรนั้นเกิดจากกรรมวิธี “ลบลาน” กล่าวคือ เมื่อจารด้วยเหล็กแหลมเป็นตัวหนังสือแล้วใช้เขม่าไฟผสมน้ำมันยางลูบด้วยลูกประคบ เพื่อให้สีดำลงไปจับในรอยที่จาร และทำความสะอาดรอยเปื้อนด้วยทรายขี้วัวให้ร้อน

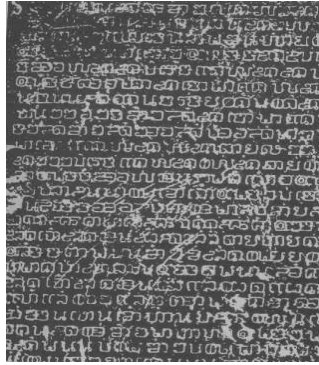
หนังสือลานเล่มหนึ่ง ๆ เรียกว่า ผูกหนึ่ง มีประมาณ 24 ใบลาน และอาจจะมีปกหน้าปกหลังของแต่ละผูกอีกด้านละ 2-3 ลาน แต่ละผูกร้อยด้วยเชือกหลักซึ่งเรียกว่า “สายสนอง” ร้อยตามรูที่เจาะไว้ ผูกเป็นหูทางด้านซ้าย ส่วนอีกด้านหนึ่งเว้นไว้เพื่อสะดวกในการพลิกไปมา ดังภาพที่ 2.7

ภาพที่ 2.7 หนังสือใบลาน

ที่มา (วัลลก สวัสดิวัลลก, 2535, หน้า 51)

4. ศิลาจารึก เป็นการบันทึกเรื่องราวของสังคมไทยก่อนที่จะมีการพิมพ์โดยการใช้แผ่นหินเป็นวัสดุในการรองเขียน และเหล็กจารข้อความลงบนแผ่นหินนั้น ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ดังภาพที่ 2.8

ภาพที่ 2.8 ศิลาจารึกหลักที่ 1
ที่มา (สุรัตน์ นุ่มนนท์, 2530, หน้า 99)

การจารึกตัวอักษรไทยที่ประดิษฐ์ขึ้นบนศิลาจารึก เพราะสมัยนั้นคงจะยังไม่มีกระดาษใช้ ซึ่งนับว่าเป็นการดีสำหรับไทยเพราะสิ่งนี้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยที่สำคัญที่ยังคงหลงเหลืออยู่ หากการบันทึกหรือเขียนลงบนกระดาษแล้วก็คงไม่มีหลักฐานเหลืออยู่ให้เราได้ศึกษาและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยของเราสืบมาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง

อย่างไรก็ตามรูปแบบและลักษณะของสิ่งพิมพ์ก่อนกำเนิดโรงพิมพ์ในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมาจนถึงรัตนโกสินทร์ ในลักษณะของใบบอก ใบลาน จาร จารึก โดยมนุษยได้ดัดแปลงธรรมชาติมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือเล่าเหตุการณ์ความเป็นไปในสังคมสะท้อนความนึกคิดเรื่องศาสนา ความเชื่อ และการปกครอง แต่สิ่งสิ่งพิมพ์ก่อนกำเนิดโรงพิมพ์ในลักษณะดังกล่าวถูกนำมาใช้อย่างจำกัดแหวดวงแคบ เป็นการสื่อสารในกลุ่มเล็ก ๆ และเป็นการสื่อสารจากเบื้องบนสู่เบื้องล่างเท่านั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันสิ้นยุคไปแล้วหากสิ่งเหล่านี้กลับกลายเป็นที่ภาคภูมิใจของคนไทยเป็นอย่างยิ่งที่ยังคงหลงเหลือไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

รูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2378-ปัจจุบัน

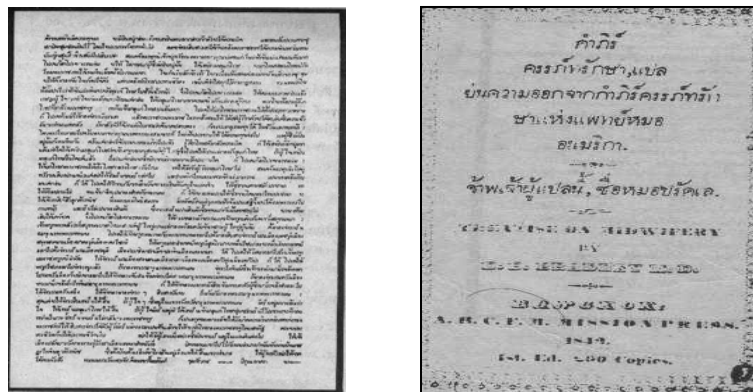
การเริ่มต้นการสื่อสารของสังคมไทยโดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก็คงจะเริ่มนับตั้งแต่ พ.ศ.2378 ที่ได้มีการนำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยเข้ามายังประเทศไทย และได้ขยายกิจการพิมพ์ออกไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดนักเขียนและผลงานด้านการพิมพ์มากขึ้น รูปแบบและลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์ในแต่ละยุคสมัยสามารถแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะดังนี้

1. รูปแบบและลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2378-2394

จะเห็นได้ว่าเป็นช่วงระยะเวลาตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ที่มีการเริ่มต้นนำการพิมพ์จากประเทศทางตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศไทย สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์สำคัญที่มีอยู่ในระยะเริ่มแรกตั้งแต่ พ.ศ.2378-2394 มีดังนี้

- 1.1 บัญญัติสิบประการ ของนายชาร์ลส โรบินสัน มิชชันนารีชาวอเมริกัน ออกในปีพ.ศ.2379
- 1.2 ประกาศห้ามสูบบุหรี่ ของทางราชการในสมัยรัชกาลที่ 3 ออกในปี พ.ศ.2382
- 1.3 หนังสือคำภีร์ครุฑรักษา ของหมอบลัดเลย์ ออกในปีพ.ศ.2385
- 1.4 ปฏิทินตามสุริยคติ ของหมอบลัดเลย์ ออกในปีพ.ศ.2385 ต้นกำเนิดการพิมพ์ปฏิทินในประเทศไทย
- 1.5 บางกอกรีกอร์เดออร์ ของหมอบลัดเลย์ ออกในปีพ.ศ.2387-2388 เป็นนิตยสารข่าวภาษาไทยรายบักษ์ เนื้อหาเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเมืองหลวงและรอบ ๆ รวมทั้งคัดข่าวจากหนังสือจดหมายเหตุของต่างประเทศมาลง เนื้อหาวิชาการต่าง ๆ และการค้า
- 1.6 กฎหมายไทย ของนายโหมด อมาตยกุล เป็นหนังสือเล่มที่ให้ความรู้ แต่ยังไม่ทันสมัยพิมพ์ก็ถูกทางราชการริบไป

ส่วนใหญ่สื่อสิ่งพิมพ์ในระยะนี้จะถูกจำกัดอยู่ในกลุ่มบรรดามิชชันนารีที่เข้ามาสอนศาสนาในประเทศไทยที่ได้มีการพิมพ์หนังสือคำสอนทางคริสต์ศาสนาเป็นภาษาไทย ดังภาพที่ 2.9

ภาพที่ 2.9 ตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มา (สุรัตน์ นุ่มนนท์, 2530, หน้า 111-112)

2. รูปแบบและลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2394-2411

สื่อสิ่งพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น เพราะพระองค์ทรงเห็นคุณประโยชน์ของการพิมพ์จึงได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนการพิมพ์อย่างจริงจัง ผู้พิมพ์ก็มีทั้งของทางราชการและทางเอกชน สื่อสิ่งพิมพ์สำคัญที่เกิดขึ้นระหว่างพ.ศ.2394-2411 มีดังนี้

2.1 หนังสือข่าว เป็นสิ่งพิมพ์ที่ใช้เผยแพร่ข่าวสารให้กับประชาชนได้รับทราบความเป็นไปของเหตุการณ์บ้านเมืองที่มีการจัดทำขึ้นทั้งรายวัน รายสัปดาห์ โดยพวกหมอสอนศาสนา เช่น

2.1.1 บอกกอกคาเลนดาร์ (Bangkok Calender) หนังสือข่าวรายปีภาษาอังกฤษของหมอบลัดเลย์ ออกระหว่างปีพ.ศ.2402-2416 ดังภาพที่ 2.10

2.1.2 ไชแอมไทม์ (Siam Times) หนังสือข่าวรายสัปดาห์ภาษาอังกฤษฉบับแรกของเมืองไทย ของหมอบลัดเลย์ ออกฉบับแรกในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2404

2.1.3 เดลี่ แอดเวอร์ไทเซอร์ (Daily Advertiser) หนังสือข่าวรายวันภาษาอังกฤษฉบับแรกของเมืองไทย ของหมอบลัดเลย์

2.1.4 บอกกอก เดลี่ แอดเวอร์ไทเซอร์ (Bangkok Daily Advertiser) หนังสือข่าวรายวันภาษาอังกฤษ เดิมมีชื่อว่า เดลิ ชิปปิง รีปอต เป็นหนังสือแผ่นเดียว มี 2 หน้า ของนายยอช จี.เกรแฮม ออกในปีพ.ศ.2406

2.1.5 ไชแอม เดลี่ แอดเวอร์ไทเซอร์ (Siam Daily Advertiser) หนังสือข่าวรายวันภาษาอังกฤษ ออกในปีพ.ศ. 2406

2.1.6 ไชแอม ไทม์วิกลี่ (Siam Times Weekly) หนังสือข่าวรายสัปดาห์ภาษาอังกฤษ ของหมอจันดเล (Chandler) ออกในปีพ.ศ.2407

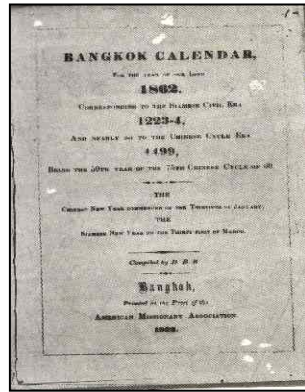
2.1.7 บางกอกเพรส (Bangkok Press) หนังสือข่าวรายสัปดาห์ภาษาอังกฤษ ออกในปีพ.ศ.2407 โดยไม่ทราบนามเจ้าของ

2.1.8 บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder) หนังสือจดหมายเหตุรายสัปดาห์ภาษาอังกฤษ ของหมอบลัดเลย์ ออกเป็นครั้งที่ 2 ในปีพ.ศ.2408-2410

2.1.9 เดอะ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (The Bangkok Recorder)หนังสือจดหมายเหตุรายเดือนภาษาไทย ของหมอบลัดเลย์ ออกในปีพ.ศ.2408-2410

2.1.10 ไชแอม วิกลี่ โมนิเตอร์ (Siam Weekly Morniter) หนังสือข่าวรายสัปดาห์ภาษาอังกฤษ ของเอส.ดี.เอนคอร์ต ออกในปีพ.ศ.2409

2.1.11 บางกอกซัมมารี (Bangkok Summary) หนังสือข่าวรายปักษ์ ของ นายยอช จี.เกรแฮม ออกในปีพ.ศ.2411

ภาพที่ 2.10 บอกกอกคาเลนดาร์ (Bangkok Calendar) ในพ.ศ.2405 ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2533, หน้า 110)

2.2 หนังสือราชกิจจานุเบกษา หนังสือข่าวรายปักษ์ของราชการ ออกในปีพ.ศ.2401 เพื่อตีพิมพ์ข่าวในราชสำนักและพระราชกำหนดกฎหมายแจกจ่ายในวงการราชการและราษฎร โดยรัชกาลที่ 4 ทรงเป็นบรรณาธิการ หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2402 ก็เปลี่ยนออกเป็นใบปลิวแทน ดังภาพที่ 2.11

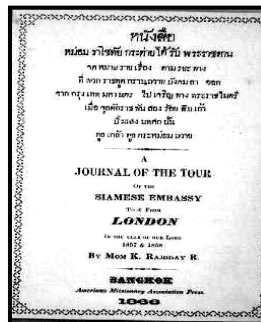
ภาพที่ 2.11 หนังสือราชกิจจานุเบกษาที่พิมพ์ พ.ศ.2401 ที่มา (สุรัตน์ นุ่มนนท์, 2530, หน้า 116)

2.3 หนังสือเล่ม ซึ่งผู้พิมพ์หนังสือเล่มมีทั้งราชการและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ข่าวสาร และเพื่อการค้า มีดังนี้

2.3.1 หนังสือกฎหมายไทย ของนายโหมด อมาตยกุล ที่เคยถูกริบไปในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็ได้นำมาตีพิมพ์และจำหน่ายแก่ประชาชนในสมัยนี้ทั้งเล่ม 1 และ เล่ม 2

2.3.2 หนังสือแสดงกิจจานุกิตย ของพระยาทิพากรวงศ์

2.3.3 นิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย เป็นหนังสือร้อยกรองเล่มแรกที่ได้รับการตีพิมพ์จำหน่ายในเมืองไทยที่โรงพิมพ์ของหมอบลัดเลย์ ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2404 และโรงพิมพ์ให้เงินค่าลิขสิทธิ์หนังสือเป็นจำนวนเงิน 400 บาท ดังภาพที่ 2.12

ภาพที่ 2.12 นิราศลอนดอน หนังสือที่มีการซื้อลิขสิทธิ์ครั้งแรกในไทย
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 26)

2.4 การพิมพ์ "หมาย" หรือเรียกว่าอัฐกระดาษ จัดพิมพ์ในปีพ.ศ.2396 เพื่อใช้แทนเงินพดด้วง โดย "หมาย" มีราคาต่างๆ กัน ตั้งแต่ 1 บาท เป็นลำดับลงมาจนใบละเฟื้อง โดยพิมพ์ลงบนแผ่นกระดาษและประทับตราพระราชลัญจกร 3 ดวง นอกจากนี้สร้างใบ"พระราชทานเงินตรา" อีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายเช็คในปัจจุบัน นับได้ว่ามีการใช้เงินตราทำด้วยกระดาษขึ้นในเมืองไทยเป็นครั้งแรกอันเป็นต้นตอของธนบัตร ดังภาพที่ 2.13

ภาพที่ 2.13 อัฐกระดาษที่ใช้สมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2396
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 66)

2.5 สิ่งพิมพ์อื่น ๆ ได้แก่ ส.ค.ส. ที่เริ่มมีในปีพ.ศ.2400 และบัตรเชิญ ในปีพ.ศ.2404 เป็นต้น

ในยุคนี้แรก ๆ หนังสือที่พิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือพิมพ์ของฝรั่งทั้งสิ้นที่ออกมาแข่งขันกันล้มลุกคลุกคลาน โดยเฉพาะหมอบรัดเลย์และหมอสมิทที่มีการแข่งขันกันสูง ทั้งนี้หนังสือที่หมอบรัดเลย์จัดพิมพ์ส่วนมากเป็นหนังสือปกแข็งรูปเล่มคงทนสวยงามเป็นหนังสือกฎหมาย พงศาวดารเรื่องสำคัญ หนังสือที่หมอสมิทจัดพิมพ์มีทั้งปกแข็งและปกอ่อน แต่ส่วนใหญ่เป็นหนังสือประโลมโลก พิมพ์เป็นสมุดเล็กๆ เนื้อเรื่องแต่ละเล่มเท่ากับเล่มสมุดไทย พิมพ์เป็นปกอ่อนขายราคาเล่มละสลึง ดังมีกลอนกล่าวกันติดปากว่า "เล่มสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ" หนังสือของหมอสมิทจึงเป็นหนังสืออ่านเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นส่วนใหญ่ ผู้อ่านนิยม ขายได้ดีมีกำไร หมอสมิทจึงพิมพ์หนังสือเพื่อการค้าเป็นสำคัญ ทั้งยังเป็นผู้สั่งแทนพิมพ์หนังสือเข้ามาขาย ทำให้เกิดโรงพิมพ์ขึ้นอีกหลายโรงและยังเป็นผู้พิมพ์หนังสือตำราการพิมพ์ขึ้นอีกด้วย

การพิมพ์ในช่วงปลายสมัยจึงเปลี่ยนจากการเผยแพร่ศาสนามาเป็นให้การศึกษาแก่ประชาชน จนกลายเป็นธุรกิจการค้า มีโรงพิมพ์เกิดขึ้นมากมายทั้งไทย จีน อังกฤษ ปริมาณการผลิตหนังสือเพิ่มขึ้นกว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 และมีคุณภาพดีกว่าเดิม ดังจะเห็นได้ว่าสิ่งพิมพ์เริ่มมีรูปแบบที่หลากหลายและถูกนำเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันของคนไทยมากขึ้น แต่ว่าการพิมพ์หนังสือทำได้ช้าด้วยข้อจำกัดของเทคโนโลยีการพิมพ์ และอยู่ในแวดวงเจ้านายหรือผู้มีอันจะกินตลอดจนเจ้าของหรือผู้พิมพ์ส่วนใหญ่เป็นมิชชันนารีหรือบรรดาเชื้อพระวงศ์เท่านั้น

3. รูปแบบและลักษณะสิ่งพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2411-2453

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินแล้ว ชีวิตของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปทุกด้าน และในด้านสิ่งพิมพ์ก็ถือได้ว่าเป็นช่วงที่สำคัญ เพราะในสมัยนี้การศึกษาได้มีการแพร่กระจายไปสู่ประชาชน เริ่มมีการศึกษาค้นคว้า มีการจัดตั้งหอสมุด และมีงานเขียนเกิดขึ้น พร้อมกับพวกที่ไปศึกษาในยุโรปก็กลับมาเมืองไทยกลายเป็นผู้นำทางหนังสือ มีการผสมผสานงานด้านสิ่งพิมพ์ด้วยวิธีการพิมพ์ใหม่ รูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับประชาชนในแต่ละกลุ่มของไทย สิ่งพิมพ์ในระยะนี้พอจะสรุปได้ดังนี้

3.1 หนังสือข่าวหรือหนังสือพิมพ์ เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีความตื่นตัวมาก ผู้จัดทำมีทั้งของฝรั่ง ไทย จีน ซึ่งออกหนังสือพิมพ์ทั้งที่เป็นรายวันและรายอื่น ๆ ตลอดจนมีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์รายวันได้รับความนิยมมากเพราะข่าวสารทันสมัยไม่ล่าช้า

หนังสือพิมพ์รายวันของคนไทยฉบับแรกคือ คอร์ท (Court) หรือ หนังสือข่าวราชการ ซึ่งเจ้านาย 11 พระองค์ช่วยกันทำขึ้น ออกในปีพ.ศ.2418 เนื้อหาภายในเป็นข่าวราชการ และข่าวในราชสำนัก ทำให้ทราบข่าวที่มีอยู่แล้วและข่าวลวงหน้าทุกวัน แต่ออกได้ปีเดียวก็เลิกเพราะผู้ทรงจัดทำไม่ทรงมีเวลาเพียงพอ ดังภาพที่ 2.14

ภาพที่ 2.14 หนังสือพิมพ์คอร์ท (court) สมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา (สุรัตน์ นุ่มนนท์, 2530, หน้า 119)

นอกจากนี้หนังสือข่าวภาษาไทยฉบับอื่น ๆ ก็ได้รับความนิยมจากผู้อ่านเช่นกัน อาทิ ราชกิจจานุเบกษา หนังสือพิมพ์ขจรญาณ หนังสือพิมพ์สุทยาลังการ หนังสือพิมพ์จดหมายเหตุแสงอรุณ หนังสือสยามประเภท หนังสือลักวิทยุ หนังสือตุลยวิภาคพจนกิจ หนังสือทวิปัญญา หนังสือพิมพ์ประตู่ใหม่ หนังสือพิมพ์วิทยุอาจารย์ รัตนโกษ จดหมายเหตุสยาม เป็นต้น เนื้อหาภายในหนังสือข่าวจะมีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละฉบับ เช่น มีข่าวราชการ การเมือง พงศาวดาร เรื่องแปล คำร้อยกรอง เป็นต้น

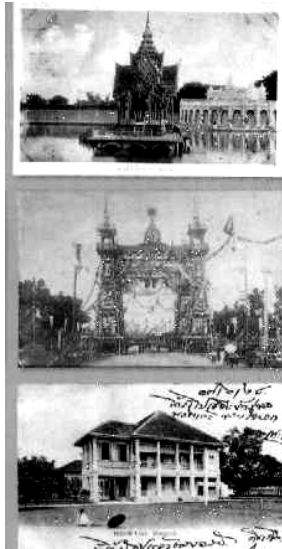
3.2 หนังสือเล่ม เป็นสื่อสิ่งพิมพ์อีกประเภทที่ได้รับความนิยม นอกจากให้วิชาการ ความรู้ในลักษณะของตำรา แบบเรียนแล้ว ยังมีนวนิยายเบาสมอง เรื่องประโลมโลก จักร ๆ วงศ์ ๆ หรือเบ็ดเตล็ดอีกมาก ทั้งมีภาพสีประกอบอยู่ภายในเล่ม ดังเช่น หนังสืออ่านเล่น หนังสือการ์ตูน เป็นต้น

3.3 สิ่งพิมพ์มีค่า ได้แก่ แสตมป์ ธนบัตร เอกสารทางการเงิน โฉด ใบสัญญา ใบเสร็จ เป็นต้น

3.4 สิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่ ได้แก่ นิตยสารสำหรับผู้หญิง หนังสือเพลง หนังสือประกอบภาพยนตร์ สุจิตร์ไขนละคร เป็นต้น

3.5 สิ่งพิมพ์เพื่อการบรรจุกฎบัตร ได้แก่ ซองบุหรี ก่องยา ฉลากสินค้า ฉลากน้ำหอม เป็นต้น

3.6 สิ่งพิมพ์อื่น ๆ ได้แก่ ไปสการ์ด ไปสเตอร์หนัง แผนที่ ลอตเตอรี่ เมนูอาหาร ปฏิทิน บัตรสินค้า ไฟเด็ก เป็นต้น ดังภาพที่ 2.15

ภาพที่ 2.15 ไปสการ์ดที่มีการใส่รูปภาพ พิมพ์वाद้าและสอดสี
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 20)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการพัฒนาวิธีการพิมพ์และรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์อย่างมาก การพิมพ์ได้ขยายกว้างขวางขึ้นมาสู่ประชาชนได้ใช้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงสนพระทัยในเรื่องหนังสือ ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เองหลายเล่ม ทรงก่อตั้งโรงเรียน และสร้างระบบการศึกษาขึ้นใหม่ โรงพิมพ์อักษรพิมพ์การที่มีอยู่เดิมดำเนินการขาดทุน ทรงให้เลิกกิจการในปี พ.ศ.2434 และทรงรับสั่งให้เจ้าพระยาอภัยราชา ตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นชื่อว่า “กอบเวรินแมน พรินต์ ออฟฟิศ” (Government Printing Office) ในปี พ.ศ. 2439

ในรัชกาลนี้ได้มีการจัดตั้งโรงพิมพ์มากขึ้นทั้งของส่วนราชการและของเอกชนทั้งคนไทยและคนต่างชาติซึ่งมีทั้งฝรั่งและจีน เช่น โรงพิมพ์มหันตโทษ โรงพิมพ์กรมไปรษณีย์โทรเลขสยาม โรงพิมพ์สกุลพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงพิมพ์ศุภมิตรบำรุง โรงพิมพ์สารนคร โรงพิมพ์บ้านนายสิน โรงพิมพ์นายเทพ โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ โรงพิมพ์อักษรนิติ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร โรงพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ โรงพิมพ์แมกฟาแลนด์ เป็นต้น ปริมาณหนังสือที่พิมพ์เล่มหนึ่งๆ ก็มีปริมาณสูงขึ้นถึง 1,500-1,700 ฉบับ

4. รูปแบบและลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2453-2468

ในสมัยพระบาทมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการของสื่อสิ่งพิมพ์หลายรูปแบบแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น เพราะพระองค์ทรงส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาดีขึ้น อ่านออกเขียนได้เพื่อให้ประชาชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทต่าง ๆ และเมื่อมีผู้อ่านมากขึ้นย่อมมีผู้แต่ง แปล และมีหนังสือมากขึ้นตามลำดับ เจ้าของหรือผู้พิมพ์หนังสือก็ขยายวงกว้างออกไปสู่ประชาชน สื่อสิ่งพิมพ์ที่ออกในสมัยนี้คล้ายกับสมัยรัชกาลที่ 5 เพียงแต่ว่ามีปริมาณที่เพิ่มขึ้น ดังนี้

4.1 หนังสือพิมพ์รายวัน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทย ที่รัชกาลที่ 6 ทรงสนับสนุน และพระราชทานความอุปถัมภ์ ดุสิตสมัย ดุสิตธานี สามสมัย ไทยใหม่ เป็นต้น ดังภาพที่ 2.16

ภาพที่ 2.16 ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 6
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 88)

4.2 หนังสือพิมพ์รายอื่น ๆ ได้แก่ ดุสิตสัปดาห์ ดุสิตรีคอร์เดอร์ ดุสิตสมิต เป็นต้น

4.3 หนังสืออ่านเล่น ได้แก่ สยามมววย ของโรงพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิแมล์ ออกเป็นรายเดือน เป็นหนังสือเล่มแรกที่รับซื้อเรื่องจากนักเขียนทั่วไปอย่างจริงจัง

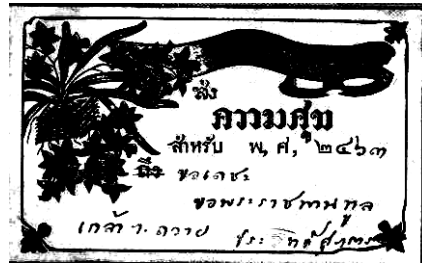
4.4 นิตยสารหรือวาร ได้แก่ ผดุงวิทยา ของนายเขี้ยวหวดเส็ง สี่บุญเรือง ออกเป็นรายปักษ์ ศรีกรุง ของนายสุกรี วสุวัต ออกเป็นรายเดือน เป็นต้น ดังภาพที่ 2.17

ภาพที่ 2.17 วารสารศรีกรุง
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 91)

4.5 หนังสือวิชาการ ได้แก่ หนังสือประชุมพงศาวดาร ตำราวิชาโบราณ ตำรา
โหราศาสตร์ เป็นต้น

4.6 สิ่งพิมพ์อื่น ๆ ได้แก่ ส.ค.ส. ก็มีรูปแบบที่สวยงาม มีรูปภาพ พิมพ์สอดสี เป็นต้น
ดังภาพที่ 2.18

ภาพที่ 2.18 ตัวอย่างส.ค.ส.ในสมัยรัชกาลที่ 6
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 41)

จะพบว่าสิ่งสิ่งพิมพ์ที่เห็นได้ชัดเจนนอกจากหนังสือประเภทต่าง ๆ ที่เสนอต่อประชาชน
แล้วยังมีหนังสือประเภทเรื่องสั้น เรื่องแปล นวนิยายสั้น ความเรียง หนังสือประกอบภาพยนตร์
และบทละครต่าง ๆ รูปแบบของสิ่งสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนี้จึงมีความสวยงาม ประณีต มีการ
เข้าเล่ม ปกสีเดินทอง มีทั้งภาพขาวดำ ภาพสี ทำให้สิ่งสิ่งพิมพ์มีคุณภาพและคุณค่า

สมัยรัชกาลที่ 6 ทรงสนพระทัยในหนังสือมาก ทรงพระราชนิพนธ์ หนังสือประเภทต่างๆ
มากมาย และบทความต่างๆ ลงพิมพ์ในวารสาร ในหนังสือพิมพ์เป็นอันมาก การจัดทำพิมพ์ในยุคนี้นี้
จัดทำกันอย่างประณีตสวยงามตลอดจนการเข้าเล่ม ทำปกแข็งเดินทองก็ทำกันด้วยฝีมือประณีต
ทรงกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ ทำให้การศึกษาขยายตัว เศรษฐกิจของบ้านเมืองก็มั่นคง
การทำหนังสือพิมพ์มีเสรีภาพในการจัดทำ การพิมพ์ของบ้านเมืองก็ได้ขยายตัวเจริญขึ้นตามการ
ขยายตัวของการศึกษาและความเจริญด้านเศรษฐกิจของบ้านเมือง

5. รูปแบบและลักษณะสิ่งสิ่งพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2468-2489

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลรัชกาลที่ 8 โดยสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
สู่ระบอบประชาธิปไตย เหตุการณ์บ้านเมืองต่าง ๆ อยู่ในความสนใจของประชาชน สิ่งสิ่งพิมพ์ที่ใช้
ในการเผยแพร่ข่าวสารดังกล่าวจึงมีความเติบโตและเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย วิวัฒนาการสำคัญ
คือ เริ่มมีการพาดหัวข่าวสำคัญในหน้าแรก ตามแบบนักหนังสือพิมพ์อเมริกัน นิยมลงภาพถ่าย
ภาพล้อ ภาพการ์ตูน สิ่งสิ่งพิมพ์สำคัญในสมัยนี้มีดังนี้

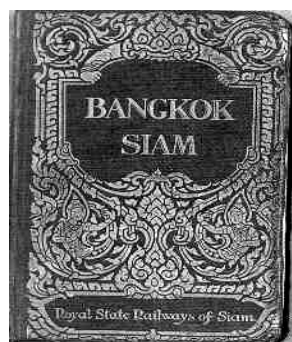
5.1 หนังสือพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ ของหม่อมอมพร้อยสุภิน วรวรรณ ออกในปี พ.ศ.2475 เสนอความคิดเห็นใหม่ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และยังเป็นแหล่งฝึกฝีมือและผลิตนักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียง โดยเนื้อหานอกจากข่าวทั่วไป ข่าวสังคม นวนิยายอิงพงศาวดาร

5.2 นิตยสาร เป็นสื่อสิ่งพิมพ์อีกประเภทหนึ่งได้รับความนิยมมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 โดยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 จะเกิดนิตยสารสำหรับผู้หญิงขึ้นมาเป็นจำนวนมาก ได้แก่ เพลลิจิตร ออกใน พ.ศ.2476 ประมวลูสาร ออกในพ.ศ.2477 สตรีสาร ออกในพ.ศ.2492 และเพ็งเล็กกิจการ ไปเมื่อพ.ศ.2539 เนตรนารี เจริมย์ สอนอักษร เป็นต้น ดังภาพที่ 2.19

ภาพที่ 2.19 ตัวอย่างนิตยสารสำหรับผู้หญิง
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 92-93)

5.3 หนังสือนำเที่ยว ของทางราชการจัดทำขึ้นมา ได้แก่ บางกอกสยาม ดังภาพที่ 2.20

ภาพที่ 2.20 หนังสือนำเที่ยวที่จัดทำในสมัยรัชกาลที่ 7
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 32)

5.4 หนังสือวิชาการ เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ได้รับการกระตุ้นจากราชบัณฑิตยสภาโดยมีการตั้งรางวัลให้นักเขียนที่แต่งหนังสือมีคุณภาพประโยชน์

5.5 โปสเตอร์หาเสียง นับว่าเป็นสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นมากในช่วงนี้เพราะมีการกระแสนของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประชาชนจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษ ดังภาพที่ 2.21

ภาพที่ 2.21 ตัวอย่างโปสเตอร์หาเสียงในสมัยรัชกาลที่ 7
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 80)

หากว่าในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 7 เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา เป็นเหตุทำให้กิจการสื่อสิ่งพิมพ์ซบเซา เนื่องจากอุปสรรคหลายประการ เช่น การขาดแคลนกระดาษ การจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเขียน การออกกฎกระทรวงกำหนดทุนสำหรับผู้ที่ต้องการออกหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวการเมือง เป็นต้น ทำให้กิจการสื่อสิ่งพิมพ์ต้องยุบหรือเลิกดำเนินการไปเหลือเพียงไม่กี่ฉบับเท่านั้น เช่น ศรีกรุง ไทยราษฎร์ ไทยใหม่ ประชามิตร นิกร ข่าวภาพ เป็นต้น

ในสมัยรัชกาลที่ 8 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ยิ่งทวีความรุนแรงให้แก่วงการการพิมพ์และการผลิตหนังสือซบเซาลงเพราะปัญหาทางด้านเศรษฐกิจการขาดแคลนอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการพิมพ์ ทำให้การผลิตทางการพิมพ์มีคุณภาพต่ำและมีปริมาณน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองกระดาษขาดแคลนมาก ต้องพิมพ์หนังสือด้วยกระดาษที่ผลิตภายในประเทศในขณะนั้น ซึ่งมีคุณภาพต่ำมากและมีสีคล้ำจัด เมื่อนำมาพิมพ์ทำให้ได้สิ่งพิมพ์ที่ไม่มีคุณภาพ ตลอดช่วงสงครามเป็นระยะเวลาหลายปี ไม่ได้มีการปรับปรุงและเพิ่มปริมาณเครื่องมือทางการพิมพ์เลย

6. รูปแบบและลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์ระหว่างพ.ศ.2489-ปัจจุบัน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ 9 เกิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชาชนเริ่มมีสิทธิเสรีภาพในการเขียน การพิมพ์มากขึ้น ทำให้เกิดการพิมพ์หนังสือและวารสารทั้งสารคดีและบันเทิงคดีมากมาย เพื่อนำเสนอข่าวการเมือง เศรษฐกิจ และปัญหาสังคม สื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ระยะแรกเริ่มที่สำคัญ มีดังนี้

6.1 หนังสือพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีจำหน่ายอยู่ หนังสือพิมพ์ชาวไทย หนังสือพิมพ์ศรีสุปดาห์ รวมทั้งหนังสือพิมพ์รายวัน หรือรายอื่น ๆ ที่พบเห็นอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบันทั้งหนังสือพิมพ์ประเภทเชิงคุณภาพและประเภทเชิงปริมาณ 'ได้แก่ มติชน คมชัดลึก ไทยรัฐ เดลินิวส์ หรือแม้แต่หนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาเฉพาะ ได้แก่ สุสานเศรษฐกิจ สยามกีฬา เป็นต้น ดังภาพที่ 2.22

ภาพที่ 2.22 หนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 9
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 89-90)

6.2 วารสาร ได้แก่ วารสารอักษรศาสตร์ โดยมีสุภา ศิริมานนท์ เป็นบรรณาธิการ ออกเป็นรายเดือนในปี.ศ.2492 เนื้อหาเป็นบทความเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

6.3 นิตยสาร ได้แก่ นิตยสารสยามสมัย ปารีชาติ เดลินิวส์วันจันทร์ ปิตุภูมิ เป็นต้น ที่มีการนำเสนอเนื้อหาทั้งทางการเมืองและบันเทิงคดี ดังภาพที่ 2.23

ภาพที่ 2.23 ตัวอย่างนิตยสารในสมัยรัชกาลที่ 9
ที่มา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 14-15)

6.4 หนังสือเล่ม การพิมพ์หนังสือเล่มในสมัยนี้มีทั้งนวนิยาย และให้ความรู้ทางการเมือง ความตื่นตัวของสังคมในการรับข่าวสารมีมากโดยเฉพาะหนังสือและหนังสือพิมพ์ได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนจำนวนมาก จึงทำให้รัฐบาลต้องเข้ามาควบคุมในช่วงพ.ศ.2495-2499 โดยการจับกุมนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์กลุ่มหนึ่งในข้อหาหมิ่นประมาท จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ที่ออกมาในระยะหลังจะอยู่ในรูปของสื่อที่ส่งเสริมศีลธรรมวัฒนธรรมและจิตใจของประชาชน เป็นเรื่องทางบันเทิงคดี แต่ก็ยังคงมีหนังสือประเภทที่วิพากษ์วิจารณ์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอยู่บ้าง และรูปเล่มมีการทำทั้งปกแข็งและปกอ่อน มีภาพประกอบ พิมพ์สอดี คุณภาพกระดาษดี ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ดังภาพที่ 2.24

ภาพที่ 2.24 ตัวอย่างหนังสือปกแข็งยุค พ.ศ.2480-2490
ทีมา (เอนก นาวิกมูล, 2542, หน้า 124)

6.5 ธนบัตร การพิมพ์ธนบัตรในสมัยนี้ก็มีความหลากหลาย ลวดลายสวยงามมากขึ้นเช่นทุกวันนี้ มีทั้งแบบใช้กระดาษและโลหะ เพราะทุกวันนี้ธนบัตรเข้ามามีบทบาทในวงการเงินอย่างแท้จริง รวมทั้งเอกสารทางการเงินอื่น ๆ ด้วย

6.6 สิ่งพิมพ์เพื่อการบรรจุภัณฑ์ ก็มีพบเห็นได้หลากหลายรูปแบบทั้งฉลากติดสินค้าหรือการพิมพ์ลงบนตัวสินค้า เพราะระบบการพิมพ์ที่ทันสมัยขึ้น

6.7 สิ่งพิมพ์อื่น ๆ ได้แก่ ส.ค.ส. ปฏิทิน โปสเตอร์ โปสการ์ด แสตมป์ไปรษณีย์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าภาษาไทยมีระยะเวลาอันยาวนานในการพัฒนาถึงประมาณกว่า 700 ปี แต่การพัฒนาทางการพิมพ์ที่ทันสมัยและก้าวหน้าของประเทศไทยนับว่าใช้เวลาสั้นมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่นที่มีสถานภาพด้านต่าง ๆ ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เพราะประเทศไทยมีผู้สนใจภาษาและ

การพิมพ์จำนวนมากที่ทุ่มเทจิตใจและความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนาศาสตร์ด้านนี้ตลอดมา ปัจจุบันการพิมพ์อยู่ในรูปอุตสาหกรรมพร้อม ๆ กับการพิมพ์เพื่อสนองความต้องการของมวลชน นับว่าทันสมัยทัดเทียมกับประเทศที่เจริญแล้ว มีการออกแบบตัวหนังสือภาษาไทยขนาดต่าง ๆ ไปใช้ในวิธีพิมพ์ที่ทันสมัย ทั้งระบบเลตเตอร์เพรส ระบบออฟเซต โดยเฉพาะปัจจุบันมีการเรียงพิมพ์ด้วยระบบแสงที่มีการนำระบบคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ควบคุมกระบวนการพิมพ์ทั้งหมด ตั้งแต่การเรียงพิมพ์ จัดหน้าตามรูปแบบที่ต้องการที่เรียกว่า “คอมพิวเตอร์กราฟิก” (compugraphic) แก๊ซคำผิด ซึ่งระบบการพิมพ์ที่ทันสมัยดังกล่าวทำให้พิมพ์สิ่งพิมพ์ได้เป็นจำนวนมากถึงชั่วโมงละแสนกว่าเล่มทีเดียว และมีการผสมผสานกับเทคโนโลยีสื่อสารด้านต่าง ๆ เช่น ดาวเทียม แฟกซ์ และเครื่องมืออื่น ๆ ที่ทำให้ธุรกิจทันสมัยปัจจุบันรวดเร็วมากขึ้น

นอกจากนี้การพิมพ์ที่เข้ามาสู่ประเทศไทยนั้นทำให้คนไทยได้เรียนรู้เทคโนโลยีทางการพิมพ์ การจัดทำสิ่งพิมพ์ และการรู้จักวิธีการเขียนแบบต่าง ๆ อย่างแนวคิดทางตะวันตกที่นำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างกลมกลืนกับประเทศไทย

สรุป

กำเนิดการพิมพ์ของโลกเมื่อย้อนอดีตไปหลายร้อยปีที่ผ่านมานั้น มนุษย์เริ่มรู้จักดัดแปลงธรรมชาติให้มาเป็นตัวอักษร เพื่อใช้สื่อความหมายระหว่างกันและได้คิดหาวิธีให้สามารถผลิตสื่อออกไปได้คราวละมาก ๆ และรวดเร็ว มนุษย์ได้พัฒนาเครื่องมือง่าย ๆ ในการผลิตสื่อโดยการแกะตัวอักษรและรูปรอยลงบนไม้ และใช้หมึกหรือสีทาลงไปเพื่อประทับหรือกดลงบนวัสดุประเภทหนัง กระดาษ หรือ อื่น ๆ ได้ จึงถือเป็นจุดกำเนิดการพิมพ์ของโลกในยุคอดีต

ชาวเอเชีย ได้แก่ จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้นตอของการพิมพ์ก่อนชาติอื่น โดยจีนเป็นชาติแรกที่รู้จักการแกะสลักบนหิน กระจกสัตว์ และคิดวิธีทำกระดาษได้สำเร็จ เพื่อใช้ในการเขียนและการพิมพ์ ส่วนเกาหลี เป็นผู้ค้นการทำแม่แบบด้วยไม้และเข้าหล่อด้วยทราย

หลังจากนั้นประเทศทางตะวันตกโดยชาวเยอรมันชื่อ โจฮัน กูเตนเบิร์ก ก็ได้หล่อตัวพิมพ์ด้วยโลหะเป็นตัว ๆ ได้สำเร็จ และได้พัฒนาการพิมพ์แพร่กระจายไปสู่ประเทศอื่น ๆ โดยประเทศไทยก็ได้รับแนวคิดการพิมพ์มาจากประเทศตะวันตกเช่นกัน

การพิมพ์เข้ามาสู่ประเทศไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 โดยหมอบลัดเลย์ ได้นำแท่นพิมพ์ตัวพิมพ์ภาษาไทยที่นางแอนน์ จัดสันเป็นผู้ออกแบบเข้ามาเมืองไทย ในปี พ.ศ.2378 งานกิจการด้านการพิมพ์ไทยในระยะแรกอยู่ในกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันและบาทหลวงฝรั่งเศส ส่วนผู้เริ่มกิจการพิมพ์ที่เป็นคนไทยคนแรกคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงสนพระทัย

การพิมพ์ตั้งแต่ยังทรงผนวชอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร โดยทรงจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่วัดนี้ มีทั้งตัวพิมพ์ภาษาไทย และภาษาบาลี เมื่อขึ้นครองราชย์ได้ตั้งโรงพิมพ์ในพระบรมมหาราชวัง ชื่อว่า

“โรงอักษรพิมพ์การ” นับว่าเป็นโรงพิมพ์แห่งแรกของคนไทย

จากนั้นกิจการพิมพ์ของคนไทยก็เริ่มเกิดขึ้นมากมายทำให้เกิดการพิมพ์สิ่งพิมพ์ที่หลากหลายรูปแบบออกมาจำหน่ายมากมายทั้งหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือเล่ม หนังสือบันเทิง วิทยุต่าง ๆ หรือสิ่งพิมพ์ที่มีค่าเช่น ธนบัตร หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ตอบสนองความต้องการของประชาชนในสังคมด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

นอกจากสิ่งพิมพ์ให้ข่าวสาร ความคิด และความบันเทิงแล้ว การพิมพ์ที่เข้ามาสู่ประเทศไทยทำให้คนไทยได้เรียนรู้ทางการพิมพ์ การจัดทำสิ่งพิมพ์ และการเขียนแบบต่าง ๆ อันได้รับแนวคิดมาจากประเทศทางตะวันตกอย่างแพร่หลาย และได้มีการพัฒนาการพิมพ์ทั้งกระบวนการส่งผลต่อให้สิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นให้มีความก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบันนี้

แบบฝึกหัดท้ายบทที่ 2

1. จงอธิบายวิวัฒนาการพิมพ์ของประเทศทางตะวันออกมาพอสังเขป
2. จงอธิบายวิวัฒนาการพิมพ์ของประเทศทางตะวันตกมาพอสังเขป
3. การพิมพ์ของประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อไร พอสังเขป
4. ก่อนเกิดการพิมพ์ในสังคมไทย มีการใช้สื่อสารผ่านตัวอักษรในลักษณะใดบ้าง
5. จงอธิบายรูปแบบและลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นในระยะเริ่มแรกว่าเป็นเช่นใด พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
6. จงอธิบายลักษณะสำคัญของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
7. จงยกตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมอธิบายลักษณะสำคัญของแต่ละชนิด มาอย่างน้อย 4 ชนิด
8. การพิมพ์ของประเทศไทยที่จัดได้ว่าเป็นยุคทองของการพิมพ์ คือสมัยใด และลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ที่สำคัญเป็นอย่างไร
9. ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดสงครามและการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมไทย ทำให้ลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร
10. การพิมพ์เข้ามาสู่ประเทศไทยส่งผลประโยชน์ต่อคนไทยและสังคมอย่างไรบ้าง

เอกสารอ้างอิง

- กมล คงทอง. (2543). **ศิลปะภาพพิมพ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2521). **การทำสมุดไทยและการเตรียมใบลาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
ไพศาลศิริ.
- กำธร สติรกุล. (2515). **หนังสือและการพิมพ์**. กรุงเทพฯ: นครหลวงกรุงเทพธนบุรี.
- _____. (2526). **ลายสือไทย 700 ปี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- จรุณห์ เพชรมณี. (2525). **หนังสือกับการพิมพ์**. นครศรีธรรมราช: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์
วิทยาลัยครุศรีธรรมราช.
- จันทนา ทองประยูร. (2537). **การออกแบบและจัดหน้าสิ่งพิมพ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- จำลอง เขตจำนนต์. (2539). **หลักและทฤษฎีการสื่อสาร**. ลพบุรี: ศูนย์เอกสารตำรา
สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- ชวรัตน์ เชิดชัย. (2533). ประวัติและพัฒนาการของการสื่อสาร. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชา
หลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 1-8** (หน้า 59-66). (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ชาญชัย สัญพิง. (2544). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์**. เพชรบูรณ์: ไพรแกมมวิชา
นิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ทิพวรรณ นาคะสุวรรณ. (2540). **ภาษาเพื่อการสื่อสาร**. ม.ป.ท.
- ธีระศักดิ์ ละม่อม. (2542). **สื่อมวลชนเพื่อการศึกษา**. สกลนคร: ไพรแกมมวิชา
เทคโนโลยีการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- ปรมะ สตะเวทิน. (2527). **หลักนิเทศศาสตร์**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- ประวัติการพิมพ์ไทย ใน **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 18**. (2537). [Online].
Available: <http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK18/chapter5/Chap5.htm>
[2546, กรกฎาคม 29].
- พิสิฐ์ เจริญวงศ์. (2516). **บ้านเชียง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร.
- พีระ จิรโสภณ. (2533). ประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชา ความรู้เบื้องต้น
เกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์ หน่วยที่ 1-7** (หน้า 181). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- วิริยะ สิริสิงห. (2537). **โลกการพิมพ์**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

- วัลลภ สวัสดิวัลลภ. (2527). **หนังสือและการพิมพ์**. ลพบุรี: วิทยาลัยครูเทพสตรี.
- _____. (2535). **หนังสือและการพิมพ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ศิภก บวรลือฤทธิ. (2543). เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- ศิริพงศ์ พยอมแย้ม. (2530). **การพิมพ์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.
- สนั่น ปัทมะทิน. (2513). **การเรียงพิมพ์**. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. (2542). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์**. กรุงเทพฯ: พิษณุการพิมพ์.
- สุรัตน์ นุ่มนนท์. (2530). ประวัติและพัฒนาการของสิ่งพิมพ์. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชา
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ หน่วยที่ 1-8** (หน้า 99-140). (พิมพ์ครั้งที่ 2).
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อาทิตย์ ธงอินเนตร. (2542). **การออกแบบสิ่งพิมพ์**. นครปฐม: ภาควิชาศิลปะ
คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- อุดม ควรผดุง. (2505). **ตัวอักษรพิมพ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิทยาลัยเทคนิค.
- อำไพ จันทรจิระ. (2516). **วิวัฒนาการการพิมพ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: วรณศิลป์.
- เอนก นาวิกมูล. (2533). **สิ่งพิมพ์คลาสสิก**. กรุงเทพฯ: วิริยะธุรกิจ.
- _____. (2542). **สิ่งพิมพ์สยาม**. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุ๊กส์.
- The Compton's Encyclopedia Vol. 19. (1994). Chicago: Compton's Learning.
- The Encyclopedia Americana Vol. 22. (1991). Danbury, CT: Grolier.
- The New Encyclopedia Britannica: macropedia Vol. 21. (1994). (15th ed.). Chicago:
Encyclopedia Britannica.